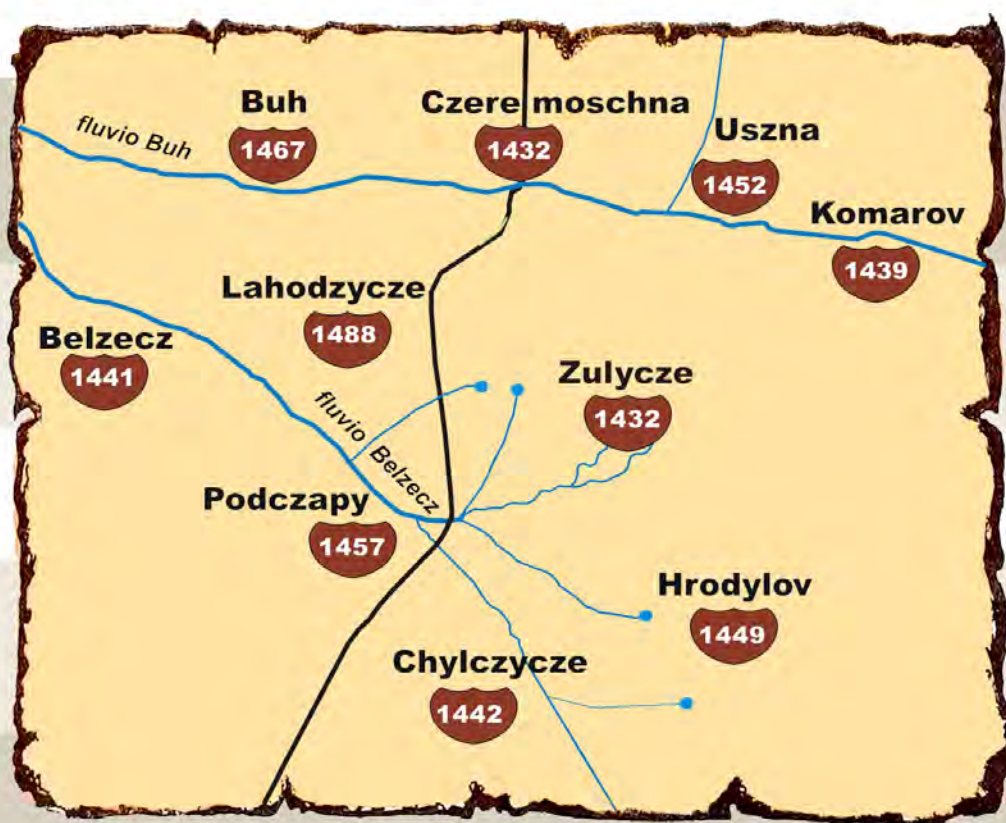

Андрій Квасецький

Л А В Н І З Г А Д К И про ЖУЛИЧІ і сусідні поселення над річками БУГ і БЕЛЗЕЦЬ

Андрій Квасецький

Л А В Н І З Г А Д К И
про ЖУЛИЧІ
і сусідні поселення
над річками
БУГ і БЕЛЗЕЦЬ

ІСТОРИЧНИЙ
НАРИС

ЧЕРНІВЦІ
Зелена Буковина
2016

ББК 63.3(4УКР–4ЧЕН)
К 32

Квасецький А.Т.

К 32 Давні згадки про Жуличі і сусідні поселення над річками Буг і
Белзець: Історичний нарис / Андрій Квасецький. – Чернівці:
Зелена Буковина, 2016. – 84 с.
ISBN 978-966-8410-25-4

Історичний нарис присвячений дослідженню давніх письмових згадок переважно пізнього середньовіччя (XV – початку XVI ст.) про Жуличі і сусідні поселення Бужок, Белзець (Гончарівка), Городилів, Комарів (Сасів), Почапи, Ушня, Черемошня і Хильчиці, що розміщені нині у Золочівському р-ні Львівської області, а також про зникле з історичної карти Галичини монастирське село Лагодиче. Автор вступає у дискусію щодо походження нинішнього села, а в минулому містечка Білого Каменя, доповнює цікавими штрихами давню історію Золочева.

На підставі аналізу латинського тексту грамоти польського короля Ягайла від 18 жовтня 1432 р. здійснює ідентифікацію несправедливо забутого захисника Олеського замку, а саме Ходька Жулицького, який підтримував олеського старосту Івашка Рогатинського у боротьбі проти приєднання надбужанського краю до Польського королівства. Поручує питання історичної реабілітації річки Белзець – відомої ще з XV ст., але вилученої з мап і довідників під час радянської західноукраїнських земель.

Дослідження розраховане на істориків, любителів історії і краєзнавців, вчителів, студентів і учнів, усіх шанувальників минулого рідного краю.

ББК 63.3(4УКР–4ЧЕН)

ISBN 978-966-8410-25-4

© А.Т. Квасецький, 2016
© Зелена Буковина, 2016

З М І С Т

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Василь Пачовський

О, ГАЛИЦЬКА ЗЕМЛЕ СВЯТА!..

5

ВСТУП

7

ХОДЬКО ЖУЛИЦЬКИЙ – ОБОРОНЕЦЬ
ОЛЕСЬКОГО ЗАМКУ

9

Бунтівний Олеський замок

9

Таємниці грамоти короля Ягайла

12

Загадкове село Калениковиче

16

Королівська грамота від 1431
чи 1432 року?

17

Переклад грамоти короля Владислава II
Ягайла українською мовою

20

Олеські земляни – посідачі ленних
маєтків (вислуг)

22

Замість королівської ласки олещани
вибрали збройну боротьбу

24

ПИСЬМОВІ ЗГАДКИ ПРО ЖУЛИЧІ
В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XV СТОЛІТТЯ

27

Іван Отта з Жулич – прокуратор
Яна Сенинського

27

Земельні розмежування 1488 року
між Жуличами і Лагодичами

30

Розмежувальні акти 1488 року між
Хильчицями, Городиловом, Жуличами,
Лагодичами та Почапами

34

Жуличі (Жуличе) – Zulycze
в пізньому середньовіччі 38

Річка під назвою Белзець (Белзеч) –
fluvio dicto Belzecz 42

Потік Гнилеч (Hnylecz) – правий
доплив Белзця 44

ДАВНІ ПИСЬМОВІ ЗГАДКИ ПРО
ПОСЕЛЕННЯ, ЩО МЕЖУВАЛИ
З ЖУЛИЧАМИ 46

Белзець (Белзеч) – Belzecz 46

Бужок (Буг) – Bug, Buh 49

Городилів – Hrodylov 51

Комарів – Komarov 53

Лагодиче (Лагодичі) – Lahodzycze 56

Почапи – Podczapy 58

Ушня – Vszna 60

Хильчиці (Хильчиче) – Chylczycze 62

Черемошня – Czeremoszna 63

ОКРЕМІ ШТРИХИ ДО ІСТОРІЇ
БІЛОГО КАМЕНЯ І ЗОЛОЧЕВА 65

Білий Камінь – Białykamień 65

Золочів – Zloczow 67

НАДБУЖАНСЬКИЙ КРАЙ У 1648–1649
РОКАХ ЗА ЧАСІВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ 75

ПІСЛЯСЛОВО 78

ЛІТЕРАТУРА 81

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Василь Пачовський

О, ГАЛИЦЬКА ЗЕМЛЕ СВЯТА!..

Фрагмент з поеми «Дума про Івана Безрідного»

О, Галицька Земле свята, споконвіку багорова!
Закляла Ти серце і душу мою в чужині.
І стала рідніша як мати, і стала чудова
Як молодість, що вже не верне ніколи мені.

У сні Тебе бачу – у сонці красою облиту,
Як бачив в Жуличах дитиною в раю Твій чар:
У золоті збіжжя і в річки блакитні повиту,
На горах – сон синій, внизу – грають маки як жар.

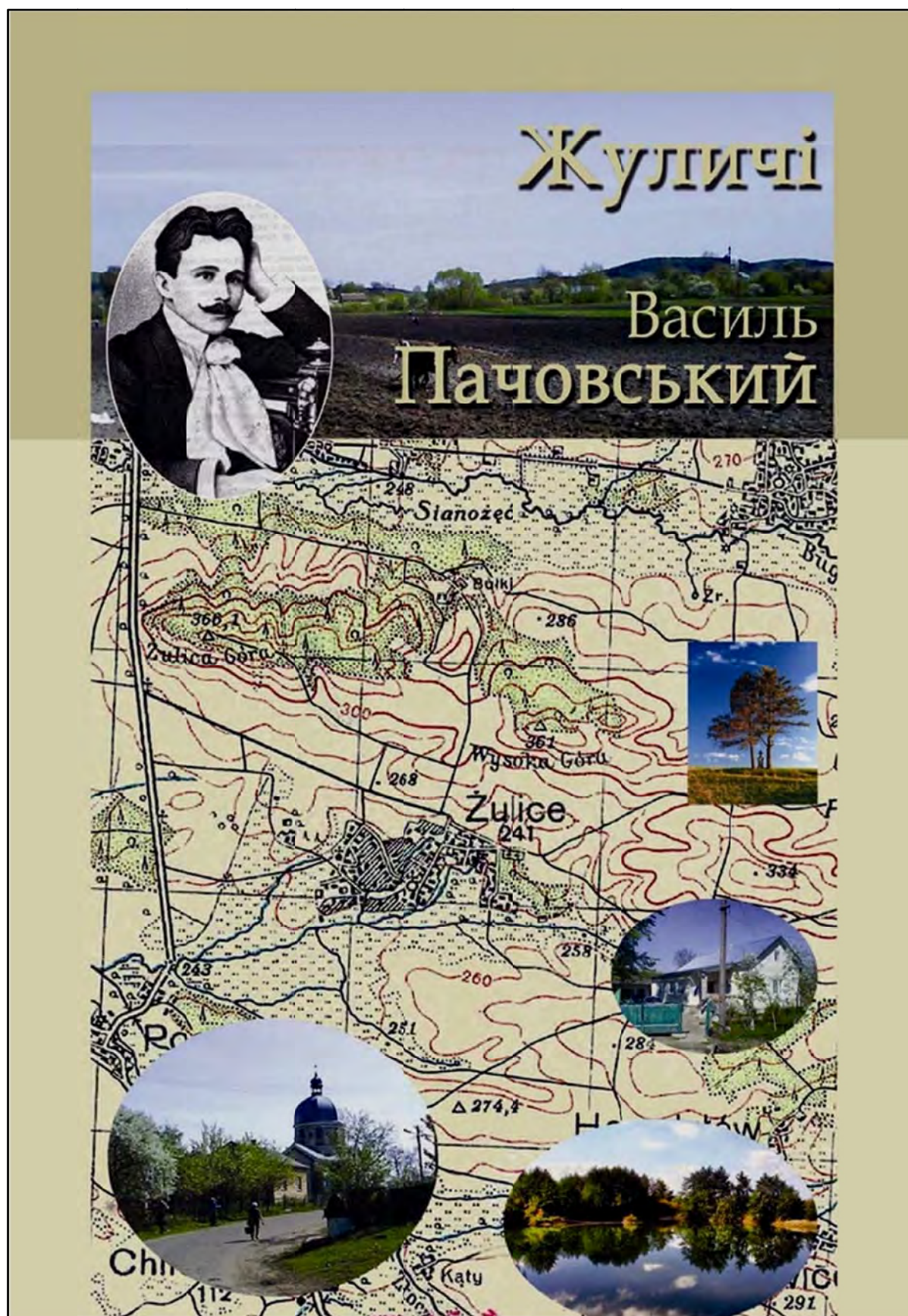
Була ж бо Ти красна дівчина, а стала тополя,
Ждучи козака з України, куди він пішов...
Пішов та й загинув, Ти гнешся від вітру край поля,
А поле – як море, хвилює червоне як кров!

Найкраще, що маю, у пісню складаю орлину
І кличу до чину, і мечу в огонь з моїх дум.
А чей воскресну я живло на велику годину,
Гей вдарю в дзвін слави, довічної смерти на глум.

О, Галицька Земле свята, споконвіку багорова!..

1923

► Рис. 1. Обкладинка збірника
«Жуличі. Василь Пачовський» (2013).

КІЛЬКА РОКІВ ТОМУ, готуючи передмову до колективного збірника історико-краєзнавчих праць «Жуличі. Василь Пачовський», я відзначав, що пропонована праця з історії надбужанського села Жуличі – «це лише перший крок до освоєння надзвичайно важливої і цікавої теми» і що він «знайде гідне продовження» [10, с. 6].

Подібні слова я говорив також під час презентації книги в Золочівській районній бібліотеці імені Івана Франка і в рідній Жулицькій школі, коли відбулася надзвичайно хвилююча зустріч із земляками, організаторами якої стали мої шкільні товариші Василь Хала (співавтор збірника) і Володимир Купреєв (сільський голова), університетський товариш Володимир Дідула (редактор районної газети «Народне слово») і директор Жулицької школи Галина Цюпка. Та в той час я навіть не думав, що до теми рідного села доведеться повернутися ще мені, що спонукатиме до цього необхідність зробити суттєві уточнення в давню біографію Жулич.

Збірник «Жуличі. Василь Пачовський» був присвячений 135-річчю від дня народження поета-модерніста, лицаря української державності Василя Пачовського і 525-річчю першої писемної згадки про село Жуличі (1488 р.). Але виявилось, що з останньою датою я помилився..

Протягом десятиліть, вишукуючи в різних історико-краєзнавчих працях натяки на першу згадку про Жуличі, я натрапляв лише на загальні фрази про старовинність поселення, про його поважний вік. І лише під час підготовки збірника до друку висвітлився 1488 рік [31, с. 110–111]. Ця дата видалася мені вельми символічною, адже відповідала періодові письмових згадок про сусідні поселення і співвідносилася з роком народження видатного уродженця Жулич

поета-державника Василя Пачовського (1878), що уможливлювало проведення спільних заходів з нагоди першої писемної згадки і роковин від дня народження Василя Пачовського. Однак після виходу книжки виявилося, що Жуличі залишили слід і в давніших історичних джерелах. Почали вікриватися нові дати, ведучи у глибину далекого XV ст., – 1476, 1467, 1465, 1451 і, нарешті, 1432 рік.

Кожна з цих дат, немов добутий під попелом віків несподіваний скарб, приємно тішила і зворушувала. Але вельми знаменним став 1432 рік, що відзначений яскравою подією української історії, а саме відважною боротьбою мешканців Олеської землі проти приєднання надбужанського краю до Польського королівства. Головним центром цієї боротьби став Олеський замок на чолі з воєводою і старостою Івашком Преслужичем Рогатинським. Серед його найближчих сподвижників виявився і Ходько Жулицький – військовий службовець Олеського замку і посідач замкового села Жуличе (Жуличі). Саме назва цього поселення стала словотворчою основою прізвища Жулицький, згаданого в грамоті польського короля Ягайла від 18 жовтня 1432 року. Володар польської корони обіцяв помилувати оборонців Олеського замку і повернути їм призамкові поселення, конфісковані за участь в антипольському повстанні.

Тож мені не лишилося іншого вибору, як знову взятися за перо, точніше, за клавіатуру, щоб оприлюднити нові дані. Я щиро вдячний Богу і своїй родині, завдяки яким мені пощастило завершити цю роботу.

Андрій КВАСЕЦЬКИЙ

ОДЬКО ЖУЛИЦЬКИЙ – ОБОРОНЕЦЬ ОЛЕСЬКОГО ЗАМКУ

ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ «Жуличі» від дохристиянського імені давнього слов'янина **Жула (Жулеслава)** є, звичайно, важливим свідченням поважного віку Жулич, землі якого у XV ст. простягалися майже на десяток кілометрів: від берегів річки Буг поблизу гори Сторожихи і до берегів річки Белзець обабіч «королівської дороги», що пролягала біля крайніх хат села Белзець (Гончарівка). Північніше, на берегах самого Бугу, на цьому відтинку у XV ст. були розміщені три поселення – Бужок, Черемошня і Ушня, а трохи згодом біля них виросло і четверте – містечко Білий Камінь.

Очевидно, що давньоруські Жуличі не могли не відчувати вплив славнозвісного походу (992 р.) київського князя Володимира Великого до Білої Хорватії, який переходив річковою долиною нинішнього Західного Бугу і хрестив слов'ян Червенської землі. Минуле села могло бути пов'язане з розвитком давньоруського міста-держави Пліснеська, сторожовим пунктом якого служила розміщена на півдні від нього жулицька гора Сторожиха. Але найдавніша письмова згадка про Жуличі, що виявлена на нинішній день, пов'язана із давньоруським градом Олеськом, який, на думку науковців, був заснований після зруйнування ханом Батиєм самого Пліснеська у 1241 р. [19, с. 44].

БУНТІВНИЙ ОЛЕСЬКИЙ ЗАМОК

ОСОБЛИВИМ ФОРПОСТОМ стало **Олесько** (згідно з історичною традицією – **Олеськ**) під час польсько-литовської війни за прикордонні волинські землі – Збаражчину, Кременеччину і Олещину.

Боротьба за ці території на межі Львівської і Волинської земель тривала ще з середини XIV ст., відколи польський король Казимир Великий приєднав до своїх володінь Галичину. Місцеві землі то захоплювала Польща, то знову повертала собі Литва, до складу якої на той час входили не тільки Волинь і Поділля, але й більшість інших українських земель. Симпатії місцевої української шляхти і тутешнього населення були на боці Литовського князівства, тож вони активно підтримали виступ **великого князя Свидригайла** за повернення Збаража, Кременця і Олеська. Олеським старостою був на той час **Івашко Преслужич Рогатинський**, а його опорою стали місцеві землевласники.

Щоб вгамувати антипольські повстанські настрої місцевої людності та шляхти і ослабити підтримку князя Свидригайла, **король Ягайло** видав грамоту про повернення олеським шляхтичам («землянам», або ж «зем'янам») маєтностей, що були перед тим конфісковані за учать у «бунті». Так збереглися для історії прізвища місцевих шляхтичів, які гуртувалися навколо державця Олеської землі Івашка Преслужича Рогатинського у боротьбі з Польською короною. А це **Масько Каленикович і Олехно Черемоський, Івашко Мостич Кадлубицький і Леон (Лев) Чеський, Дзюрдзьо Струтинський і Сенько Смоленський, Демко Жидівський і Януш Підгорецький, Нег Старобродський (Стрибродський)** [13, с. 194].

Якщо прізвище **Івашка Преслужича Рогатинського** вказувало на його родовий зв'язок з містом Рогатином (нині райцентром Івано-Франківської області), то прізвища самих олеських землян були пов'язані з назвами довколишніх поселень, якими вони на той час володіли. За цими прізвищами легко локалізуються прилеглі або ж не дуже віддалені від Олеська населені пункти: **Черемошня і Струтин (Золочівський р-н), Ожидів (Буський р-н), Кадлубичі (суч. Лучківці) і Смільне, Підгірці і Чехи (суч. Лугове), а також Броди (Бродівський р-н).**

Вищеназвані оборонці Олеського замку неодноразово згадувалися в різних історико-краєзнавчих працях, у т. ч. в «Історії міст і сіл Української РСР. Львівська область» (1968 р.), вони стали яскравими персонажами історичного твору Романа Іваничука «Черлене вино» (1976 р.), але мені чомусь не давала спокою думка про неповність цього переліку. Особливе це почуття посилювалося на мурах Олеського замку, коли, здавалося, навіть каміння зберігало

ОЛЕСЬКА ВОЛОСТЬ.
З Атласу історичного Речі Посполитої
епохи перелому XVI-XVII ст.

► Рис. 2. Фрагмент карти.

відлуння запеклої битви і намагалося про щось розказати. Розглядаючи застигли у монументальному пам'ятнику мужні постаті захисників Олеської твердині, я вважав, що не могли не бути серед них мої земляки з рідного села Жуличі, віддаленого від давньоруського замку на якихось 12-13 кілометрів. Особливо з огляду на їх непокірний і твердий характер, про який мені часто розповідали батьки і старожили села. Жуличани неодмінно мали залишити свій слід у княжому Олеську... От тільки б зуміти угледіти його...

Чекати довелося довго. Майже 40 років, допоки не вдалося ознайомитися з оригіналом статті **Антонія Прохаски «Королівське прощення олеським землянам в 1431 р.» («Przebaczenie królewskie ziemianom oleskim w 1431 r.»)**, надрукованою у Львові 1895 р. Саме на це джерело посилалися автори «Історії міст і сіл...», а за їхнім посередництвом – інші науковці та краєзнавці. Особливою цінністю цієї публікації було оприлюднення збереженої частини **грамоти польського короля Владислава II Ягайла**, у якій перераховані **«олеські земляни» – шляхтичі-землевласники Олеської землі** [39, с.43-45]. Я почав вчитуватися в латинський текст.

ТАЄМНИЦІ ГРАМОТИ КОРОЛЯ ЯГАЙЛА

ОТЖЕ, ПОЛЬСЬКИЙ КОРОЛЬ Ягайло повертав раніш конфісковані маєтності старості в Олеську **Івашкові Рогатинському (Iwaszko Rohatinensis protunc capitaneus in Alesko)**, а також **«Maskoui Kalenikowicza, Iwaszkoui Mostycz Kadlubiczkiemu, Dziurdzioui Strutynsski, Sienkoni Smoliensski, Demkoni Zydzowski, Januszoui Podhorce, Negowi Stribrodzski, Simoni Beruensski, Chodkoui Chorozen... temu Dzuliczkyemu, Leonowi Czeskiemu»** [39, с.45].

У цьому переліку легко прочитуються вже згадувані вище прибічники Олеського старости Івашка Рогатинського. Однак не важко зауважити, що не перекладеним з латини українською мовою виявився фрагмент тексту, а саме слова **«Simoni Beruensski, Chodkoui Chorozen... temu Dzuliczkyemu»**. Це трапилося, очевидно, через певні складнощі з прочитанням прізвищ та ідентифікацією відповідних населених пунктів. .

На іменування особи **«Simoni Beruensski»** звернули увагу сучасні дослідники історії Надбужанщини Андрій Корчак і

Володимир Ульянов, які висловили цілком обґрунтовану думку, що **«Симон Беруєнський»** – це, найімовірніше, **Симон Берлинський** – шляхтич з близького до Олеська села **Берлин** (нині Бродівського р-ну) [16]. Однак все ще залишався нерозгаданим фрагмент **«Chodkoui Chorozen... temu Dzuliczkyemu»**.

Звичайно, часткове пошкодження тексту ускладнило його розшифрування, але ми переконалися, що він зіпсутий не настільки, щоб цілком унеможливити його прочитання.

Тож розпочнемо з непошкоджених слів **«Chodkoui»** і **«Dzuliczkyemu»**, вжитих у давальному відмінку. У першому слові легко прочитується ім'я **«Ходько»**, що не раз зафіксоване в документах XV ст. Наприклад, **Ходько Головенчич** – виходець з Галицької землі і земляк Олеського старости Івашка Преслужича з Рогатина [28, с. 105].

Не виникає особливих труднощів і з розшифруванням прізвища **«Dzuliczkyemu»**. Хоча при буквальному перекладі з латини можна вжити слово **«Джулічкєму»**, але фактично маємо **«Жулічкєму»**, як польськомовний варіант, і **«Жулицькому»** – український відповідник прізвища, утвореного від назви села **Жуличі**.

У ділових і офіційних текстах, складених латиною у XV ст., на позначення звуку **«ж»** вживалася переважно літера **«z»**. Наприклад, назва **Жулич** (**«Жуличе»**) вживалася як **«Zulycze»**, **«Zvlycze»** **«Zulicze»**. Так само подане і прізвище **Христофора Жулицького** – **«Zuliczki»**. Але іноді для передання звуку **«ж»** писали **«dz»**. Це ми спостерігаємо, зокрема, в окремих назвах не дуже віддалених від Жулич населених пунктів колишньої Львівської землі: **«Dzulyn»** – **«Жулин»**, **«Dzuratin»** – **«Журатин»**, **«Dzurov»** – **«Журів»** [34, т. 17, с. 569; т. 14, с. 413; т. 15, с. 327]. Так само важливо, що із початковими **«dz»** подане прізвище управителя (прокуратора) маєтку у Жуличах **Отти Жулицького** – **«Otha Dzyvlyczszky»**, що зафіксовано в судовій записці від 3 червня 1467 року [34, т. 15, с. 75].

Звичайно, у першому складі прізвища **«Dzyvlyczszky»** видається зайвою літера **«y»**. Мало б бути принаймні **«Dzvlyczszky»**, пам'ятаючи, що літера **«v»** читається як **«u»**. Однак необхідно враховувати, що багатоваріантність у написання топонімів і прізвищ була типовим явищем цього періоду, що стало наслідком як неусталеності назв населених пунктів і місцевих прізвищ, так і рівнем

розуміння тим чи іншим писарем особливостей транскрипції, а ще його уважністю чи неухважністю. Невипадково у написах назви села Жуличі і похідного від неї прізвища «Жулицький» зустрічаємо більше 10 різних варіантів [34, т. 14, с. 599; т. 15, с. 683].

Контекстуальний аналіз слів «**Dzuliczky**», «**Dzyvlyczszky**», «**Zuliczki**» уможливорює висновок, що вони вжиті на позначення одного і того ж прізвища «Жулицький», утвореного від найменування села Жуличі (Жуличе).

Тепер можна перейти до тексту «**Chorozen... temu**». Найперше нас цікавить, чи це одне слово для найменування прізвища чи окремі частини двох, а саме прізвища до імені «Ходько» та імені до прізвища «Жулицький»? Перш ніж відповісти на це питання, необхідно врахувати низку обставин.

По-перше, опублікована грамота короля Владислава II Ягайла виявилася частково зіпсованою. Це особливо стосується першої її частини, коли неможливими для прочитання виявилися цілі рядки. Але необхідно висловити вдячність Антонію Прохасці за те, що він через крапки і пробіли виділив не просто пропущені місця, але й їхню приблизну величину. Тож легко відрізнити місця з крапками і великими пробілами (. . .), що, очевидно, вживалися на позначення пропущених кількох чи окремих слів, і місця з короткою трикрапкою (...), що використовувалися для позначення пропущених окремих літер. Тож з великою мірою ймовірності можна прийняти, що у фрагменті «**Chorozen... temu**» короткою трикрапкою позначені пропущені літери [39, с. 45].

По-друге, прийняття тези про пропущені літери не дає відповіді, що собою представляє фрагмент «**Chorozen... temu**»: це частини одного прізвища чи окремі частини прізвища та імені?

Якщо проаналізувати згадані в документі імена, то абсолютна більшість з них вживається у давальному відмінку з суфіксами «-oui», «-owi», «-oni» і легко ідентифікуються. Два імені (**Iwaszko**, **Olechno**) вжиті в називному відмінку і так само чітко відрізняються від прізвищ. Однак фрагмент слова «**...temu**», розміщений перед прізвищем «Жулицький», жодним чином не співвідноситься ні з вищеназваними іменами, ні з будь-якими іншими. Можна було б принаймні допустити, що частина слова «**...temu**» вказує на імена із закінченням на «т» – типу Ігнат (**Ihnat**) чи Климент (**Clement**), однак

в судових записках аналізованого періоду нами не виявлено жодного випадку, щоб вони були вжиті у давальному відмінку у формі **«Ihnatemu»** чи **«Clementemu»**.

Частина слова **«...temu»** вказує радше не на ім'я, а на прізвище – на зразок засвідченого в давніх актах **«Tlustemu»** – **«Тлустому»**. Але більш ймовірно, що ми, цього разу, маємо справу із частиною слова **«...iemu»**, що широко вживалася при творенні прізвищ – **«Kadlubiczk-iemu»**, **«Czesk-iemu»** тощо. У частково пошкодженому тексті літеру **«i»** не важко було переплутати з **«t»**.

Тож можна обережно допустити, що **«Chorozen... temu»** – це одне прізвище, у якому пропущено кілька літер, а деякі літери не зовсім точно прочитані.

Важливим підтвердженням цієї версії могла б стати згадка такого прізвища в історичних джерелах чи локалізація пов'язаної з ним населеного пункту. І нам, здається, пощастило. В судових актах львівських судів зафіксована назва – **«Chorosczyecz»** – **«Хоросчеч»** [34, т. 15, с. 573-574]. Так іменувалося село, що розташоване неподалік від Зборова і нині називається **«Хоростець»**.

Тож прізвище **«Chorozen... temu»** можна відновити як **«Chorosczyecz-kiemu»** (**«Хоросчецькому»**), цілком логічно допускаючи, що могли бути не зовсім точно прочитані окремі літери по-сусідству з місцем цілковитого ушкодження тексту, або ж допущена якась неточність, що спостерігається і з деякими іншими прізвищами, згаданими у королівській грамоті. Наприклад, слова **«Negowi Stribrodzski»** А. Прохаска ідентифікував з **Негом Сtribродським**. Натомість автори статті про Олесько в **«Історії міст і сіл...»** М. Андрощук і Я. Дашкевич – з **Негом Старобродським** [13, с. 194], а Андрій Корчак і Володимир Ульянов переконливо доводять, що мова йде про **Нега Трибродського**, а літера **«s»** була вписана помилково [16].

Антоній Прохаска вважав, що оригінал королівської грамоти був складений руською (українською) мовою, а згодом був зроблений латинський варіант [39, с. 44]. Це також могло спричинити додаткові неточності, насамперед у прізвищах олеських шляхтичів.

Подвійне прізвище оборонця Олеського замку **Ходька Хоросчецького-Жулицького** не було чимось винятковим в першій половині XV ст. Подвійне прізвище мав і державець Олеського замку

Івашко Преслужич Рогатинський, і місцевий шляхтич **Івашко Мостич Кадлубицький**. Давнішими були, звичайно, перші частини подвійних прізвищ «Преслужич», «Мостич», а другі частини «Рогатинський», «Кадлубицький» вказували на отримані ними пізніше нові посідання чи власності.

Показовий у цьому плані приклад **Івашка Преслужича Рогатинського**, батько якого, **Волчко Преслужич**, у 1415 р. перетворив своє село на місто Рогатин, започаткувавши родову лінію «Рогатинських». [20, с. 448]. Його син **Івашко Преслужич** отримав Рогатин у спадщину.

Очевидно, що й **Ходько Хоросчецький-Жулицький** був раніше власником чи посесором села **Хоросчеч**, а згодом отримав у посідання маєтності у **Жуличах**. Не випадково у королівській грамоті йдеться, що олеським землянам повертаються раніше конфісковані маєтності не тільки в Олеському повіті, але й у прилеглих до нього землях Польської корони. [39, с. 45].

Звичайно, як і кожна гіпотеза, наша версія з розшифруванням власної назви оборонця Олеського замку також не позбавлена вразливих місць. Але вони стосуються лише слова «**Хоросчецький**». Натомість немає сумніву стосовно імені «**Ходько**» і прізвища «**Жулицький**», які вказують на оборонця Олеського замку і посідача службового села **Жуличі** – **Хотька Жулицького**. Тому саме таку скорочену назву можна вважати найбільш прийнятною для подальшого вживання.

ЗАГАДКОВЕ СЕЛО КАЛЕНИКОВИЧЕ

ЗАВЕРШУЮЧИ АНАЛІЗ списку «олеських землян», необхідно відзначити ще одну нез'ясовану обставину, пов'язану з **Маськом Калениковичем (Masko Kalenikowicz)**, який згадується в королівській грамоті одразу після старости **Івашка Рогатинського**. З розшифруванням його прізвища не було труднощів, однак проблеми виникли з локалізацією в Олеському повіті відповідного населеного пункту. Ми також не могли виявити спорідненої назви на історичних і сучасних картах Надбужанщини. Однак ключем до розгадки може служити мікротопонім «**Каленик**», зафіксований в «Словнику географічному...» [41,

т. 3, с. 676]. Саме так наприкінці XIX ст. називалася одна з частин Олеська, розміщена у південній околиці міста на схилах Вороняків. Нині біля цього місця розташовані села **Валуйки і Теребежі**. Тож маємо підстави допустити, що приміське село з ймовірною назвою **«Калениковиче» («Калениковичі»)** було попередником сіл Валуйки і Теребежі, або ж головним населеним пунктом поруч них. Не випадково власник приміського села Калениковиче Масько Каленикович згадувався в королівській грамоті на почесному місці поруч державця Олеського замку і Олеської землі.

Таким чином, цілковито підтверджується висунена науковцями теза, що згадані в документі захисники Олеського замку, за винятком Івашка Преслужича Рогатинського, були представниками навколишніх замкових сіл. Назви місцевих поселень знайшли відображення у прізвищах всіх відомих шляхтичів-ленників, що підлягали воєводі Олеського замку і старості Олеської землі Івашкові Преслужичу Рогатинському.

КОРОЛІВСЬКА ГРАМОТА ВІД 1431 ЧИ 1432 РОКУ?

АНТОНІЙ ПРОХАСКА, увівши в науковий обіг імена та прізвища соратників Олеського старости Івашка Преслужича, своєю статтею «Королівське прощення олеським землянам в 1431 р.» створив, одночасно, додаткову колізію, пов'язану із датою видання королівської грамоти. Як свідчать назва його публікації і конкретні твердження в самому тексті, це відбулося у Львові 18 жовтня 1431 р. [39, с. 44]. Однак інша дата фігурує в опубліковано латинському тексті королівського документу. У ньому зазначається, що **«Datum Leopoli in die sancti Luce evangeliste sub anno domini Millesimo quadringentesimo tricessimo secundo»**. Тобто, **«Дано у Львові в день святого євангеліста Луки року Божого одна тисяча чотириста тридцять другого»** [39, с. 45]..

Немає сумніву, що в якомусь з двох текстів допущена помилка. З'ясувати її важливо з огляду на відмінності суспільно-політичної ситуації і збройної боротьби за Олеські землі у 1431 і 1432 роках, а, відповідно, і на можливі різні мотиви королівського «прощення». То ж мусимо ще раз звернутися до окремих подій цього періоду.

Збройна боротьба між Польською короною на чолі з королем Ягайлом і Литовським князівством на чолі з великим князем Свидригайлом розгорнулася з початком 1431 року на пограниччі Поділля й Волині з Галичиною. Хоча Польща і Литва формально були єдиною державою (Річчю Посполитою) на підстав так званої Кревської унії (1385), але поляки намагалися перетворити її на єдине польське королівство, поступово розширюючи свої володіння за рахунок волинських і подільських земель. Це викликало опір Литовського князівства, особливо за великого князя Свидригайла, який прихильно ставився до українських князів і шляхти.

У 1431 р. король Ягайло писав, що **«його (Свидригайлові) прихильники і наші бунтівники силоміць опанували Збараж, Кременець, Олесько, нападають на наших підданих, грабують і чинять всякі кривди»** [5, т. 4, с. 193]. Як відзначав історик Михайло Грушевський, «се були перші вісники війни – довгої і многозначної війни, що мала рішити, чи будуть мати перевагу в Литві елементи литовсько-католицькі чи русько-православні; чи зістанеться велике Литовське князівство в унії з Польщею, чи розірве її; чи будуть влучені українські землі до Польщі, чи ні. Такою вагою сеї боротьби пояснюється незвичайне зацікавлення нею українських і білоруських елементів в[еликого] князівства Литовського, передовсім князів і панів, ... і їх жива участь у цій війні» [5, т. 4, с. 193].

Активна фаза збройної боротьби розпочалася влітку 1431 року, коли король Ягайло захопив залишені литовсько-руськими залогами Збараж і Володимир, і розпочав облогу Луцького замку. Одночасно 6-тисячне польське військо було вислане в район Буська і Олеська, де воно розпорошило дрібні руські ватаги і розпочало облогу Олеського замку. Шість тижнів королівські війська на чолі з мазовецьким князем Казимиром і старостою Яном Менжиком намагалися облогою і приступом здобути Олеську твердиню, але олещани на чолі з Івашком Прислужичем Рогатинським зуміли її відстояти [5, т. 4, с. 193].

Так само невдачею для польського війська завершилася облога Луцького замку, де вміло оборонялися руські вої на чолі з воєводою Юршою. Все це привело до укладення між королем Ягайлом і великим князем Свидригайлом мирної угоди (26 серпня 1431 р.), згідно з якою Волинь, як і Олеська волость, залишалися в складі великого Литовського князівства. Угоду було укладено на два роки,

Уціліла частина тексту з грамоти польського короля Владислава II Ягайла від 18 жовтня 1432 р. про повернення маєтностей олеським “землянам”, у т. ч. Ходькові Жулицькому

... capitaneum R ...
 sedis nostre Maiestatis ... supremum Nico ... Sano-
 censem Petrum Odrowo ... Samboriensem Dobe ...
 ... Kamyonka de Skawczyca... Cholinssky subcamerarium ...
 ... de Seyno, Delkone (*sic*) Wlostowski, Paulum de Radza
 Passkonem ... clawicze. Itaque depositum est et inventum,
 quod si domini et terrigene, qui bona sua habuerunt sub corona
 et eciam bona sive dominia deservita sub Alesko ipsis restituantur ¹⁾
 quorum nomina sequuntur: Primus Iwaszko Rohatinensis protunc
 capitaneus in Alesko, Maskoui Kalenikowicza, Olechno Czeremoski,
 Iwaszkoui Mostycz Kadulukiczkiemu, Dziurdzioui Strutynsski, Sien-
 koni Smoliensski, Demkoni Żydowski, Januszoui Podhorcze, Negowi
 Stribrodzski, Simoni Beruensski, Chodkoui Chorozen... temu Dzu-
 liczkyemu, Leonowi Czeskiemu. Per nos quidem cum ipsis factum
 est firme et rate benivole in omnibus eorum punctis et bonis ad
 ipsos spectantibus, ita quod benivole et benigne eos ad sua dominia
 admittimus omnia et singula, que tenuerunt simul et habuerunt sub
 corona, nec non et bona deservita sub Alessko restituimus supra-
 scriptis terrigenis Alesscensibus et sua dominia ipsos facimus tenere
 et possidere, prout ea tenuerunt et possiderunt circa magnum ducem,
 cum omni iure temporibus perpetuis et in evum et cum omnibus
 aliis utilitatibus puta piscinis, molendinis, teoloniis, ubicunque repe-
 riuntur in dominiis eorum et cum aliis omnibus proventibus sicut
 ab antiquo in dominiis eorum habuerunt et possiderunt. Cum tamen
 predicti terrigene Alessnenses constituentur ²⁾ coram nobis et celsi-
 tudine nostra, tunc cuilibet eorum per se volumus litteram dare
 super bona et dominia eorum roborando sigillo Maiestatis nostre.
 Ideoque nos Wladislaus praenotatus concordiam sic factam per
 magnificos et strenuos viros consentimus, dominia ipsorum redditorem
 omnimode littera nostre maiestatis roborando. In cuius rei eviden-
 ciam sigillum nostrum presentibus est appensum sub testimonio
 litterarum. Datum Leopoli in die sancti Lucę evangeliste sub anno
 domini Millesimo quadringentesimo tricessimo secundo. Relacio ve-
 nerabilis Nicolai Drzewiczki custodis et canonici Sandomiryensis.

A. P—SKA.

¹⁾ Restituerunt w ms.

²⁾ constituerunt w ms.

► Рис. 3. Фрагмет тексту з королівської грамоти.

тож у короля Ягайла не було підстав через два місця від укладення угоди – у жовтні 1431 року – видавати грамоту про повернення олеським землянам маєтностей в Олеській волості, тому що вона на той час йому просто не належала.

Стосунки між королем Ягайлом і великим князем Свидригайлом різко погіршилися у 1432 р. Не змігши досягти успіху у відкритій збройній боротьбі, поляки вдалися до підступу. За підтримки литовських князів і шляхти вони спровокували двірцевий переворот у великому Литовському князівстві, внаслідок якого великим князем був обраний Жигимонт. Хоча за Свидригайлом залишилася майже всі руські землі і він не визнавав Жигимонта великим князем, але Жигимонта підтримали поляки. Як наслідок, 15 жовтня 1432 р. Жигимонт видав грамоту, що регулювала відносини між Польською короною і Великим Литовським князівством, а також влагоджувала спірні прикордонні питання. Згідно з грамотою Олеський замок з округою передавалися Польщі [5, т. 4, с. 207].

Таким чином у короля Ягайла, який пам'ятав про поразку свого війська під Олеськом у 1431 році, була потреба привернути на свій бік якщо не всіх, то бодай частину олеських землян. **Вже через 3 дні після підписання Жигимонтової грамоти, а саме 18 жовтня 1432 р., він видав у Львові свою грамоту про «прощення» олеських землян і повернення їх маєтностей як у короні, так і під Олеськом.** Особливо акцетувалося на гарантії давніх прав на володіння, якими земляни користувалися за правління великого князя литовського. Такий крок був цілком мотивований і служить додатковою підставою для підтвердження 1432 року як дати видання грамоти.

ПЕРЕКЛАД ГРАМОТИ КОРОЛЯ ВЛАДИСЛАВА II ЯГАЙЛА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

НА НАШ ПОГЛЯД, читачам буде цікаво познайомитися з перекладом українською мовою збереженого тексту грамоти польського короля Владислава II Ягайла, який на той час іменував себе «з Божої ласки королем Польщі», а також «володарем і спадкоємцем» різних земель, у т. ч. Русі (Руського королівства). Для кращого сприймання тексту, ми дещо спростили складні речення і термінологію, а також розбили суцільний текст на абзаци:

«. . . . . (пропуск ушкоджених місць і прізвищ свідків, ...
. . . . . присутніх при укладанні грамоти) . . . . .
. . . . .
. . . . .

Таким чином взяті на зберігання і віднайдені маєтки, що належали панам і землянам під короною, або ж маєтки чи службові посідання під Олеськом, повертаються таким особам: першому Івашкові Рогатинському, колишньому старості в Олеську, Маськові Калениковичу, Олехнові Черемоському, Івашкові Мостичу Кадлубицькому, Дзюрдзьові Струтинському, Сенькові Смоленському, Демкові Жидівському, Янушові Підгорецькому, Негові Трибродському, Симонові Берлинському, Ходькові Хорос[чецьк]ому Жулицькому, Леву (Леонові) Чеському.

Ми, зі своєї сторони, надаємо вчиненому юридичної сили і встановлюємо в усіх населених пунктах і маєтках, до них приналежних, що вищеназвані олеські земляни, всі і кожен зокрема, добровільно і милостиво допускаються до своїх маєтків, якими вони одночасно володіли і посідали під короною, а також їм повертаються службові маєтності під Олеськом.

Володіння і посідання своїми маєтками вони можуть здійснювати так само, як вони володіли і посідали за правління великого князя [литовського], з усіма правами, повсякчас і вічно, з різними користями, будь-де отриманими у своїх володіннях, наприклад, рибними ставками, млинами, митницями, а також з усіма можливими прибутками подібно до того, як у минулому вони свої маєтності тримали і посідали.

А коли згадані олеські земляни визначаються перед нами і нашою величністю, то вони отримають при бажанні дарчі грамоти на свої маєтки і посідання, засвідчені печаткою нашої величності. Тому ми, Владислав, передбачаючи, що ясновельможні особи і службові шляхтичі готові так вчинити, справді погоджуємося, щоб видані раніше всім панам всілякі грамоти підтвердити нашою величністю.

Для засвідчення і цілковитого затвердження ми вирішили нашу печатку для виданої грамоти підвісити.

Дано у Львові в день святого євангеліста Луки року Божого одна тисяча чотириста тридцять другого. За свідченням велебного Миколая Држевицького, кустода і каноніка сандомирського» [39, с. 45].

ОЛЕСЬКІ ЗЕМЛЯНИ – ПОСІДАЧІ ЛЕННИХ МАЄТКІВ (ВИСЛУГ)

КОРОЛІВСЬКА ГРАМОТА від 18 жовтня 1432 р. дозволяє приспустити завісу над соціальним статусом олеських землян Маська Калениковича, Олехна Черемоського, Івашка Мостича Кадлубицького, Ходька Хоросчецького Жулицького та інших землевласників, що підпорядковувалися воєводі Олеського замку і старості Олеської землі Івашкові Преслужичу Рогатинському.

У королівській грамоті вони згадані як **«domini et terrigene»**, тобто **«пани і земляни»**. **«Панами»** у той час називали великих власників **приватних маєтків («bona»)** і користувачів (державців) великих маєткових ключів (доміній, держав). Разом з князями вони належали до найвпливовішої аристократичної верстви (вищої шляхти), але не були представниками княжих родів.

«Землянами» («terrigene») називали представників нижчої шляхти – так званих **посідачів службових (замкових) маєтків («dominia deservita»)**. Під впливом польської мови в українській історичній літературі часто вживалася назва **«зем'яни»** [5, т. 5, с. 58], але в королівських і княжих грамотах, писаних староукраїнською мовою, використовувався термін **«земляни»** [28, с. 106].

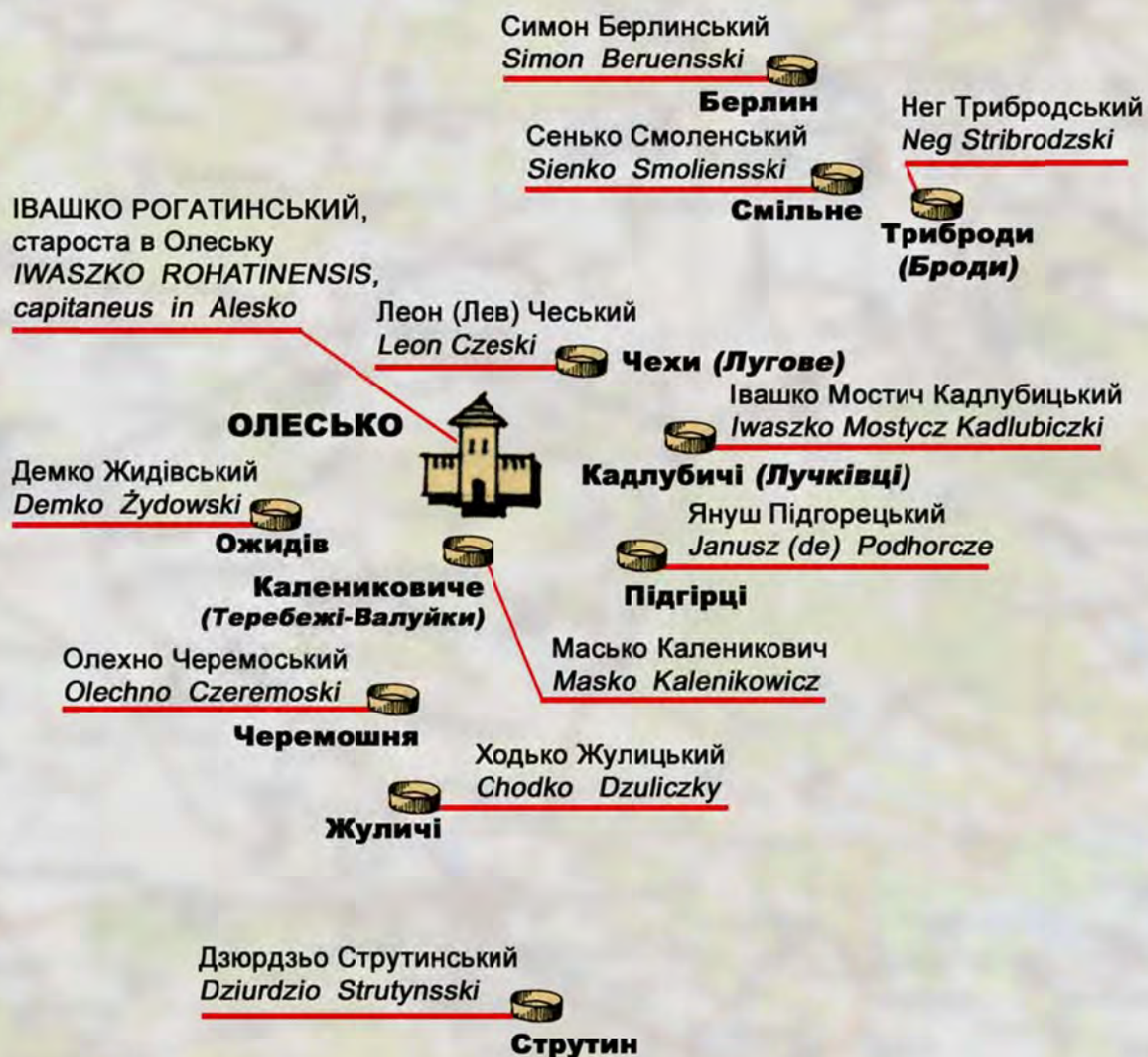
Нерідко панів називали також **«боярами»**, хоч таке найменування вживалося подекуди і стосовно **«землян»**. Згодом, у другій половині XVI ст., назви **«бояри»** і **«земляни»** були витіснені узагальненим терміном **«шляхтичі»** [5, т. 5, с. 59-60],

До **«панів-бояр»** належав, очевидно, державець Олеської землі Івашко Преслужич Рогатинський, який володів значними спадковими маєтками на Рогатинщині і одночасно посідав (тримав у державі) Олеську волость. Панами-боярами могли бути і деякі інші згадані особи, яким поверталися маєтки і **«під короною»**, і **«під Олеськом»**. За формальними ознаками до них обережно можна віднести осіб з подвійними прізвищами, а саме Івашка Мостича Кадлубицького і Ходька Хоросчецького Жулицького. Перші частини прізвищ **«Мостич»** і **«Хоросчецький»** вказують на можливе володіння спадковими маєтками, розміщеними за межами Олеської землі, а саме поселеннями Мости і Хоросчеч. Але одночасно Івашко Мостич Кадлубицький і Ходько Хоросчецький

Шляхтичі Олеської землі – «олеські земляни», які виступили разом зі старостою Івашком Рогатинським проти захоплення Польською короною прикордонних волинських територій у 1431-1432 рр. Локалізація їх маєтностей

► Рис. 4. Картосхема.

Жулицький були пов'язані зі службою в Олеському замку і їм, відповідно до середньовічної традиції, замість грошової винагороди надали у користування службові маєтності – Кадлибичі і Жуличі.

В українській історичній літературі такі маєтності називаються «ленними», тобто переданими у володіння як «лен» за умови несення військової служби та виконання інших повинностей [24, т. 2, с. 469]. У польських джерелах вони називаються «*wysługi*» – «вислуги», тобто вислужені старанною службою [39, с. 44].

Особливість ленного володіння чи вислуги проявлялася в тому, що службова особа спочатку одержувала окремі речові права і лише згодом, за умови старанної і відданої служби, повне право власності. Таким чином, у князя чи старости були серйозні важелі впливу на «ленника», а в останнього – велика зацікавленість в ревній службі, яка вважалася в старожитні часи головною умовою для набуття права власності на землю.

Головним обов'язком ленників Олеського замку була, звичайно, військова служба. При потребі землевласники Жулич, Черемошні, Підгорець та інших службових сіл Олеського замку повинні були не тільки самі у всеозброєнні прибути на виклик до замку, але й, залежно від величини землеволодіння, спорядити певну кількість ратоборців – кінних воїнів з помічниками, стрільців (лучників), списоносців і мечоносців. Бувало, що найбільш заможні земляни виставляли навіть цілі кінні відділи – хоругви. Це був своєрідний податок за користуванням землею.

ЗАМІСТЬ КОРОЛІВСЬКОЇ ЛАСКИ ОЛЕЩАНИ ВИБРАЛИ ЗБРОЙНУ БОРотьБУ

Якби королівська грамота була видана у 1431 р., після поразки польського війська під Олеськом, то вона, очевидно, могла певною мірою називатися актом прощення непокірним олеським землянам. Але у жовтні 1432 р., коли Ягайло прибув до Львова і фактично керував захопленням Олеської землі, королівська грамота була, у першу чергу, ультиматумом: або олеські повстанці добровільно складуть зброю і місцева шляхта отримає назад конфісковані маєтності, або ж Олесько здобудуть силою і тоді, зрозуміло, розраховувати на королівську милість не доведеться.

Як свідчать події 1432 р., олещани не поспішали скористатися з можливості зберегти свої маєтності, як і саме життя, і не квапилися скласти зброю. Не схилив їх до цього навіть приклад Луцької землі, представники якої попросилися під королівський скіпетр [5, т. 4, с. 211]. Тому король Ягайло, не дочекавшись у Львові підданської депутації олеських шляхтичів-землян, вислав до Олеська свої найкращі збройні сили – придворні королівські полки [5, т. 4, с. 210-211].

Олеська дружина і місцеве ополчення на чолі з Івашком Рогатинським боронилися завзято. Королівське військо, взявши в облогу замок, активно обстрілювало його з гармат і мушкетів, чергуючи бомбардування зі штурмом. День і ніч розривалися ядра, свистіли стріли і дзвеніли мечі. Захисники Олеського замку розраховували на допомогу від князя Свидригайла, але він довго опановував себе після дворцевого перевороту і проголошення Жигимонда великим литовським князем.

Серед оборонців Олеської твердині були не тільки зобов'язані до військової служби місцеві землевласники і селяни, але й багато добровольців – кметів, загородників, комірників – із замкових та багатьох інших навколишніх поселень, які формували так звані «**ватаги**». Саме активна підтримка місцевого люду дозволяла чинити активний опір. Під час затяжної облоги і бойових зіткнень чимало загиблих виявилось з обох сторін, однак сили виявилися нерівними і наприкінці 1432 року Олеський замок був здобутий польсько-шляхетським військом [13, с. 193].

Антоній Прохаска категорично стверджував, що, **«попри невдячність, і навіть зраду землян руських»**, яким король великодушно неодноразово пробачав, олеські земляни також отримали пробачення і **«спокійно користали з донації (дарувань) королівських»** [39, с. 44]. Автор, очевидно, мав на увазі тих зі згаданих в королівській грамоті олеських шляхтичів, хто спокусився королівською ласкою і перейшов на бік польського війська. Однак запекла і травала битва біля Олеського замку, у якій взяли участь кращі королівські війська, свідчила, що легкодухів і зрадників виявилось не багато. Звичайно, хтось наклав у бою головою, хтось отримав поранення і не зміг продовжити боротьбу, а ще інші склали зброю, коли вже становище захисників виявилось цілком безнадійним... Вони навряд чи могли розраховувати на королівську ласку, бо зігнорували його ультиматум і добровільно не стали на коліна....

► Рис. 5. Пам'ятник оборонцям Олеського замку у 1431-1432 рр.

Серед тогочасних офіційних документів збереглися деякі присяжні грамоти воєвод і старост, які переходили на бік Польської корони і присягали **«Божою милістю королеви польському»** і **«святой корунє польской»**, що хочуть вірно і ревно (**«пильно»**) їм служити. [28, с. 131-132]. Але такого вірнопідданого документа від Олеського старости Івашка Преслужича польський король Ягайло не дочекався.

Багато олеських шляхтичів-землян, як і їх піддані з навколишніх сіл, обрали збройну боротьбу і якщо не пожертвували життям, то, найімовірніше, втратили шанси зберегти свої маєтності. Вже у 1433 р. родовий маєток Івашка Преслужича в Рогатині, конфіскований королем Ягайлом, був переданий у користування польському шляхтичу Миколаю Параві. Так само ми не натрапляємо згадки про «спокійне» чи будь-яке інше користування жулицькою маєтністю Ходьком Жулицьким чи його спадкоємцями. Жуличі, як і більшість сіл Олеської землі, опинилися у користуванні Яна Сенинського, який особливо відзначився у придушенні антипольського повстання на межі Волині і Галичини.

ПИСЬМОВІ ЗГАДКИ ПРО ЖУЛИЧІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XV СТОЛІТТЯ

ІВАН ОТТА З ЖУЛИЧ – ПРОКУРАТОР ЯНА СЕНИНСЬКОГО

СИН САНДОМИРСЬКОГО воєводи уроджений шляхтич **Ян Сенинський**, відомий також як **Ян з Сенна**, **Ян з Олеська**, **Ян Сененський-Олеський**, часто демонстрував свою відданість польським королям і вони винагороджували його вдячністю. За участь у захопленні Олеська 1432 року він отримав від короля Владислава II Ягайла у користування Олеський замок і більшість навколишніх сіл. А після того, як 1440 року допоміг новому королеві Владиславу III Варненчику посісти угорський престол, а згодом придушити виступ частини невдоволеної угорської шляхти, отримав Олесько із багатьма навколишніми поселеннями у вічне володіння (1441 р.) [19].

До наближених урядовців Яна Сенинського належав **Іван Отта**, який 1447 р. згадувався як «воєвода в замку Олесько» («**Voyewoda in castro Olesko**»). Як зазначав автор статті про Олесько в багатотомному «Словнику географічному Королівства польського та інших країн слов'янських», воєводами, за давньою руською традицією, називалися урядники більших міст і їх влада поширювалася не тільки на місто чи замок, але й на весь повіт [41, т. 7, с. 466]. Тож, очевидно, згаданий Іван Отта був високим урядником Олеських маєтностей Яна Сенинського.

Але вже з 1451 року Іван Отта згадується як «**Otta de Zulycze**», тобто «**Отта з Жулич**» («**Отта Жулицький**»); «**procurator Otta**» –

«прокуратор» («управляючий маєтком»), а ще «**nobil. Otta de Zulicze**» – «шляхтич Отта з Жулич». Про це повідомляють найдавніші записки Львівських судів, що складені латиною і систематизовані у 14-му томі «Актів городських і земських з часів Речі Посполитої з так званого Бернардинського архіву у Львові» (1440-1456) [34, т.14, с. 317-318].

► **1451 р.** Цього року ім'я прокуратора Івана Отти з Жулич фігурує у трьох записках Львівського земського суду. Найдавнішим є запис від **26 березня 1451 р.** про судовий спір, що був названий як «**Доротея проти Катерини**». Уроджена шляхтянка Катерина разом з чоловіком Андрієм Билиною з Ріпнева (нині с. Ріпнів Буського р-ну) стверджували, що вони через прокуратора шляхтича Отту з Жулич повернули 3 гривні для уродженої шляхтянки Доротеї, дочки Петра Жолтанського. Управитель маєтку Отта з Жулич начебто передав ці гроші Маргареті і пану Мартину Бобовському, прокуратору Доротеї. Однак пані Доротея на суді заявила, що жодних грошей не отримувала і взагалі немає нічого спільного як з Маргаретою, так і Катериною та її чоловіком Андрієм Билиною. Суддя прийняв рішення на користь Доротеї, однак Отта відмовився визнавати свою провину і підписувати судовий меморіал [34, т. 14, с. 317].

Через кілька днів (**29 березні 1451 р.**) відбувся черговий розгляд цієї справи за участю не тільки пані Доротеї, але й її прокуратора Мартина Бобовського, якому, за словами Отти, були повернені вищезгадані 3 гривні. Схоже, що обидві сторони в досудовому порядку владнали спір, бо тепер без жодних застережень підписали судові рішення, оголошене судовим урядником (возним) Янушом [34, т. 14, с. 318].

У вищерозглянутих двох повідомленнях нема посилання, що Отта з Жулич, або ж Отта Жулицький, пов'язаний саме з **Жуличами Олеського повіту Львівської землі Руського воєводства**, а не з однойменним селом **Жуличе Белзького повіту Белзького воєводства**, до складу якого також входили руські (українські) землі. Але всі сумніви розвіює запис від **16 квітня 1451 р.** про судову справу між сусідніми селами Жуличами і Хильчицями. Цього разу шляхтич Отта з Жулич і власник Олеської домінії уроджений шляхтич **Ян з Олеська (Iohanne de Oleschko)**, тобто Ян Сенинський-Олеський, звернулися з позовом про порушення меж землеволодіння на **Глібка (Глебка) Хильчицького (Hlebko Chyleczski)**, який не дотримався

умов судової іпотеки. Суд зробив висновок, що шляхтич **Васько (Vasko)**, син Глібка Хильчицького, відкинув попередні земельні межі швидше за все необґрунтовано [34, т. 14, с. 320].

Не дуже гладко склалися стосунки між Жуличами і Хильчицями і в наступні роки, про що свідчать судові позови як з однієї, так і з другої сторони.

► **1465 р.** Дня першого жовтня 1465 року до Львівського суду звернулися шляхтич **Іван Мжуровський з Мислатиче (Iohannes Mzurowsky de Myslatycze)**, митар (митник) Львівського замку і прокуратор (управитель маєтку) шляхтич **Ігнат з Хильчиче (Hyhnath de Chylczycze)**. Вони позивалися проти шляхтича **Івана Отти з Жулич**, який не йшов на порозуміння і звинувачував Мжуровського, що той начебто сам винуватий і порушує закон [34, т. 15, с. 36-37].

7 жовтня 1465 р. відбувся судовий розгляд боргової справи «Хильчицький проти Отти». Іван Отта з Жулич, з огляду на те, що він не власник, а лише прокуратор маєтку Яна Олеського, наполягав, що судове питання виходить за межі його компетенції. Звертаючись до судді, він казав: «Пане суддя, я прошу Вашу поважність проявити ласку до обставин справи стосовно мого пана уродженого шляхтича Яна Олеського, який в тому повіті (Олеському дистрикті) від його величності короля все отримав... Я тільки його слуга і тому не бажаю тут відповідати». Натомість шляхтич Іван Мислатицький звинуватив Отту у фальшивих свідченнях, бо ще до суду прокуратор з Жулич начебто заявив, що від також отримував майно безпосередньо від короля. Врешті, суд віддав перевагу аргументам позивачів Івана Мислатицького та Гната Хильчицького, а також уродженого шляхтича Петра Голамбека. Суд встановив тижневий термін на виконання судового рішення [34, т. 15, с. 37-38].

► **1467 р.** Дня 3 червня 1467 року у Львівському суді були оштрафовані управителі олеських маєтків Яна Сенинського, які допустили заборгованість перед польським королем. Серед них були **Отта Жулицький («Otha Dzyvlyczszky»)**, **Іван Островський (Островецький)** з Бугу (Бужка), **Іван Мщишек Колтовський**, **Стах Плетеницький**, **Іван з Чехів** та деякі ін. Покарання було вельми суворим з огляду на те, що за 6 грошів боргу кожен з управителів мав заплатити по чотирнадцять гравень штрафу [34, т. 15, с. 75].

► 1476 р. Серед судових записок Львівських судів ми натрапляємо і на позов **Івана Отти з Жулич** проти шляхтича **Маруші з Хильчиць (Maruscha de Chilczicze)**, датований **26 січнем 1476 р.** Іван Отта звинуватив Марушу в тому, що він нагло підбурих проти маєтності Іван Отти з Жулич свого сина Грицька разом з сестриним чоловіком і його сином Малюком. Вони силою захопили (**«гвалтом взяли»**) молоду дружину жулицького сільського господаря, який в той час був зайнятий нічною роботою. Молоду жінку на ймення Настка відвели з Жулич до Хильчиць у дім Маруші.

Іван Отта особливо акцентував увагу на брутальності і безцеремонності цього вчинку, мовляв, хильчицькі сусіди сприймали жулицьку маєтність як покинуту напризволяще. Тим більше, що і за соціальним статусом прокуратор маєтності у Жуличах, що належала на той час Павлу Олеському, синові магната Яна Сенинського, вважав себе значно вищим від Маруші, уродженого Яковець – хоч і шляхтича, але звичайного сільського господаря (кметя). На суді Іван Отта встановив Маруші дуже стислі строки для виправлення ситуації. Маруша пообіцяв повернути молоду жінку Настку її чоловікові у Жуличах, але говорив про це якимось невпевнено [34, т. 15, с. 185].

Так вже історично склалося, що в судових актах XV ст. до цих пір не виявлено судових спорів між Жуличами та іншими сусідніми селами, окрім Хильчиць. Але навіть за ці історичні суперечки між Жуличами і Хильчицями ми повинні бути вдячними долі, адже вони допомогли зафіксувати і донести з далекого минулого цікаві штрихи нашої історії.

ЗЕМЕЛЬНІ РОЗМЕЖУВАННЯ 1488 РОКУ МІЖ ЖУЛИЧАМИ І ЛАГОДИЧАМИ

ДО ЦИХ ПІР ми вели мову лише про одну частину давніх документів XV ст. Не менший інтерес викликає низка судових актів про розмежування землеволодінь між Жуличами і деякими сусідніми селами, що датуються 1488 роком.

Найдавніший з цих актів складений **17 квітня 1488 року**, коли на полі між Жуличами і Логодичами Павло з Олеська, львівській підкоморій, розмежував своє село Жуличе від села Логодиче, що

належало Іванові Белзецькому. Цей документ є дуже цікавим і заслуговує на повний переклад з латинської українською мовою. Отже, читаємо [переклад наш – А.К.]:

«Акт складено п'ятого дня тижня [в п'ятницю] року одна тисяча чотириста вісімдесят восьмого після Різдва нашого Господа на полі між селом під назвою Жуличе (*Zvlycze*) уродженим шляхтичем паном Павлом, підкоморієм львівським, з однієї сторони, і селом Лагодиче (*Lahodzycze*), шляхтичем Іваном Белзецьким, з іншої сторони, у присутності уроджених шляхтичів Петра Куликовського, Івана з Острівця, Івана Мщишека з Колтова, Андрія – орендаря маєстності з Жулич, Матвія Терпиниського, Стефана Чибиниського та багатьох інших наявних свідків.

Ми, Павло з Олеська, підкоморій львівський, змістом написаного повідомляємо всім і кожному, кому необхідно, сучасникам і прийдешнім, які читатимуть це, що шляхтич Іван, спадкоємець Белзця [*Belzecz*, тобто *Белзеч*], висловив бажання і попросив нас співпрацювати у проведенні розмежування між нашим спадковим маєтком Жуличе, з однієї сторони, і спадковим маєтком саме Івана Белзецького, званим Лагодиче, з іншої сторони.

Нами, відповідно до наших службових обов'язків, проведено розмежування, насипано і піднято заводи, починаючи від річки під назвою Белзець (*Belzecz*, тобто *Белзеч*), де зроблено перший розмежувальний завод, або, по-іншому, наріжний копець, на лузі біля вигину русла річки і громадської дороги, що пролягає від села Княже (*Kzaz*) до Черемошні (*Czeremoszno* – буквально *Черемошно*), і насипали заводи (*sippavimus scopulos*) через заболочену річкову заплаву (*mericamaquitando*), через монастирський ліс і аж до потоку під назвою Гнильч (*Hnylecz*), і знову заболоченою заплавою від потоку Гнильч через діброву, або по-іншому *lang*, і через луг під назвою Рогошно (*Rogoszno*) до лісу, який розташований вище від потоку Гнильч і лежить між Жуличами (*Zulycze*) і Лагодичами. А вийшовши із заболоченого лісу, робили заводи через болота, луки і пагорби, по-іншому пагорби, аж до каменя, що розміщений біля громадської дороги, і там знову робили завод – кінцевий і розмежувальний, по-іншому, наріжний копець. Після цього сторони склали пам'ятний акт (меморіал), який отримав на збереження підкоморій» [34, т. 9, с. 131-132].

У перекладеному з латини документі ми натрапляємо на низку цікавих назв – села **Жуличе і Лагодиче, Княже і Черемошня**, серед яких особливу увагу привертає загадкове село **Лагодиче**, якого немає на жодній історичній чи сучасній карті; потік **Гнилеч (Гнилець)** і річка **Белзеч (Белзець)**, назва якої зникла на початку радянської доби в історії нашого краю; таємничі **монастир і монастирський ліс**, що розміщувалися на межі між землями Жулич і Лагодич; **луг під назвою Рогошно і пагорки**, через які проводилося розмежування. Але перш ніж перейти до їх аналізу, необхідно зазначити, що розмежувальний акт між Жуличами і Лагодичами був не єдиним документом такого типу.

Серед записок Львівського суду згадується ще один акт, складений про розмежування сіл **Жуличе і Лагодиче**. Він датується 5 травнем того ж **1488 року**, а проводив розмежування за дорученням львівського підкоморія Павла з Олеська його службовець **коморій Іван з Острівця** [34, т. 15, с. 570]. Якщо порівняти тексти цих документів, то можна зробити висновок, що другий документ суттєво не відрізняється від першого, а є, радше, його уточненням. Це стосується, насамперед, початкового і кінцевого розмежувальних копців.

Якщо в першому акті, складеному Павлом з Олеська, вказано, що перший наріжний копець насипано **біля річки Белзець**, на лузі біля вигину русла річки і громадської дороги, то в другому – «**на могилі**», що розділяє маєтності Хильчичі і Лагодичі. Як свідчать деякі інші акти, «**могила**», тобто **насипний курган**, також знаходилася біля річки Белзець. Дуже цікавим є також уточнення про кінцевий наріжний копець між Жуличами і Лагодичами. Він був зроблений не просто біля «**громадської дороги**», а біля «**королівської дороги**», або ж «**королівської гатки**» біля річки Белзець. Перший акт уможлиблював припущення, що кінцевий копець міг бути насипаний біля громадської дороги Княже–Черемошня десь поблизу Жулицької гори, де проходить нинішня межа жулицьких піль. Однак уточнений акт розставив усі крапки над «і»: кінцевий копець був насипаний біля «**королівської гатки**», тобто біля **греблі Белзецького ставу**, через яку проходила королівська дорога. Таким чином, східна межа Жулицьких землеволодінь досягала крайніх хат самого Белзця (Гончарівки).

Чим була викликана необхідність проведення додаткового розмежування між Жулачами і Лагодичами? На нашу думку,

Акт про розмежування Павлом з Олеська, підкоморієм лвівським, свого села Жуличе від села Лагодиче, що належало Івану Белзецькому.
17 квітня 1488 р.

Na polu między Zuliczami a Lahodzyczami 17. Kwietnia 1488 r.

Paweł z Oleska podkomorzy lwowski rozgranicza wieś swoją Zulycze od wsi Lahodzycze należące do Jana Belzeckiego.

Acta sunt hec in campo feria quinta proxima post Conductum Pasce anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo octavo inter villas dictas Zvlycze ¹⁾ generosi domini Pauli Succamerarii Leopoliensis parte ab una et inter villam Lahodzycze ²⁾ nobilis Iohannis Belzeczy parte ab altera, coram generosis Petro Kvylycowsky, Iohanne de Ostrowyecz ³⁾, Iohanne Mszczyszczek de Koltow ⁴⁾, Andrea tenutario de Zulycze, Mathia Terpynysky, Stefano Czubynysky et aliis quampluribus fidedignis circa premissa. Nos Paulus de Oleszko ⁵⁾ Succamerarius Leopoliensis significamus tenore presencium, quibus expedit universis tam presentibus quam futuris presencium noticiam habituris, quomodo veniens nobilis Iohannes heres de Belzec ⁶⁾ desideravit et petivit nos, ut cum eo granicies sipparemus inter bona nostra hereditaria videlicet Zvlycze parte ab una et inter bona hereditaria ipsius Iohannis Belzeczy Lahodzycze sic dicta parte ab altera. Nos vero ex officio nostri succamerariatus granicies fecimus, sipavimus et scopulos ereximus incipiendo a fluvio dicto Belzec et ibi fecimus scopulum primum acialem alias naroznicopyecz in prato penes mericam et viam publicam, que transit a Kzaz ⁷⁾ villa ad Czeremoszno ⁸⁾, et per mericam aquitando (*sic*) sippavimus scopulos per superioritatem silve usque ad riwlu dictum Hnylyecz et iterum a riwlo Hnylecz aquitando per nemus alias lang et per pratum dictum Rogoszno sippavimus scopulos usque ad silvam, que est superius Hnylecz, que silva iacet inter Zulycze et Lahodzycze. Et exeundo de silva aquitavimus sipando scopulos per lutum, per prata et per colles alias pagorky usque ad lapidem, qui stat penes viam publicam et ibi iterum sipavimus scopulum finalem et acialem alias narosznycopyecz. Super quo partes posuerunt memoriale, quod Succamerarius recepit.

Z Castr. Leopol.

► Рис. 6. Розмежувальний акт 1488 р.

відповідь підказують події 5 травня 1488 року. Саме цього дня були проведені ще два розмежування – між Хильчицями і Городиловом, а також між Хильчицями та Лагодичами. Адже саме на «могилі», якою називали великий курган з розмежувальними знаками, стикалися жулицькі, хильчицькі і лагодицькі землеволодіння, а згодом вони сходилися біля Белзецького ставу і «королівської гатки». І щоб зняти всілякі неточності чи двозначності, коморій Іван з Острівця, який також проводив розмежування, склав додатковий акт про Жуличі і Лагодичі.

РОЗМЕЖУВАЛЬНІ АКТИ 1488 РОКУ МІЖ ХИЛЬЧИЦЯМИ, ГОРОДИЛОВОМ, ЖУЛИЧАМИ, ЛАГОДИЧАМИ ТА ПОЧАПАМИ

БЕЗПЕРЕЧНИЙ ІНТЕРЕС викликають й інші розмежувальні акти від 5 травня 1488 року. Один з них складений на полі між Городиловом і Хильчичами в понеділок, наступного дня після свята апостолів Пилипа і Якова, в рік Господній 1488. Львівський підкоморій Павло з Олеська і Золочева посвідчив, що його коморій Іван Островецький розмежував село Городилів, що належить до спадковий володінь Павла, підкоморія львівського, від села Хильчиче – спадкової маєтності рідних братів шляхтичів Ігнатка і Яцька. Як свідки були присутні при цьому уроджені шляхтичі і шляхтичі пани Станіслав Мальджик, трибун (войський), а в той час віце-капітан (підстароста) львівський; Петро Голамбек із Зимноводи, суддя Львівського замку; Стахно (Стах) Плетеницький; Петро Кривецький; Рафаель Бартковський; Ваник (Іваник) Станиславський; Павло Шулима (Сулима), орендар зі Скнилова; Василій Осталовський; Федько з Осталович, Федько Ярмолинський, Петро Куликовський та багато інших.

Для встановлення границі між двома володіннями коморій Іван Островецький разом зі свідками і найнятими селянами-копачами спустилися «до берега річки і дуба, який там стояв, але був частково затоплений Хильчицьким ставом». Там вони зробили перший розмежувальний закоп, або наріжний копець. Як зазначається в акті, місце на лузі біля дуба було вибрано з таким розрахунком, що якби коли-небудь пан підкоморій Павло з Олеська і Золочева у

своєму маєтку Городилів допустив мимовільний розлив свого рибного ставу, який простягається з іншого боку від наріжного копця, і вода б пошкодила зроблений розмежувальний насип, то тоді пан підкоморій мав би першим його відновлювати.

Далі від копця, розміщеного поблизу дуба, розмежувальники «насипали копці через заболочені ліс і луку, а лука ця простяглася між селами під назвами Городилів і Хильчиче, а від вищезгаданого заболоченого луку насипали і підносили копці через відкрите поле і рухалися до межі [лісу] Борек, який колись називався Городилівським».

А від кінця **Борека** знову через болото і через відкрите поле робили і підносили копці аж до **громадської дороги**, котра виходить на шлях, що веде з **Гологір** до **Олеська**, а проходить побіч каменя. І там біля каменя встановили другий спеціальний закоп, або розмежувальний копець, який розділяє спадкові маєтки під назвами **Городилів, Жуличе і Хильчиче**.

Рухаючись від другого спеціального копця, що розміщений біля каменя, насипали межу і піднімали копці заболоченою ділянкою через вигин прибережного луку, який частково чистий, а частково замулений, аж до «могили», яка ділить землеволодіння **Жуличе уродженого шляхтича Павла, Лагодиче шляхтича Івана Белзецького і Хильчиче шляхтичів Ігнатка та Яцька Хильчицьких**.

Там коморій **Іван Островецький** встановив останній, тобто третій спеціальний закоп, або розмежувальний копець. Після встановлення кожного з трьох розмежувальних копців робилося оголошення про виконання певних судових рішень (міністеріалів), що свідчить, що розмежування проводилося не на добровільній основі, а на підстав судових справ. Ніхто з присутніх не заперечував проти такого розміщення межових знаків, тож обидві сторони склали пам'ятний документ (меморіал), який повернули суду [34, т. 9, с. 134-135].

Слід зауважити, що розмежувальний акт визначав границі не тільки між **Городиловом і Хильчицями**. Їх стосувалася лише перша частина межі – від першого до другого розмежувальних копців. А від другого до третього (останнього) копця мова йшла про межу між **Жуличами і Хильчицями**. Мабуть через те, що **Жуличі і Городилів** належали одному і тому ж власнику, а саме **львівському підкоморію Павлу Сенинському-Олеському**, на цьому в актів особливо не

наголошувалося, хоча й відзначалося, що другий копець розділяє спадкові маєтки під назвою Городилів, Жуличе і Хильчиче, а «могила», на якій був встановлений третій копець, розділяє жулицькі, лагодицькі і хильчицькі землеволодіння.

Своєрідним продовженням цього розмежувального акта є наступний, що складений того ж 5 травня 1488 року на полі між **Почапами, Лагодичами і Хильчичами**. Розмежування засвідчили ті ж самі свідки, що й у попередньому акті, хоч цього разу розмежування проводив не коморій Іван Островецький, а сам підкоморій Павло з Олеська і Золочева (Олеський-Золочівський) [34, т. 9, с. 132-134].
Читаємо:

«Ми, Павло з Олеська, дідич Золочева, підкоморій львівський, змістом написаного повідомляємо всім, кому необхідно, сучасникам і прийдешнім, хто це читатиме, що відповідно до досягнутої згоди між шляхтичем Іваном з Белзця і Лагодича, з однієї сторони, і між шляхтичами Ігнатом і Яцьком, з іншої сторони, рідними братами спільно, на прохання і вимогу наших службових підкоморських обов'язків щодо узгодження і впорядкування стану володінь як вищеназваного Івана Белзецького, так і Ігната Хильчицького та Яцька, і насипали границі між маєтністю під назвами Почапи і Лагодиче, з однієї сторони, і спадковим маєтком Хильчиче, з іншої сторони; а починали це робити, перебуваючи на могилі. або ж «па тогіла», яка розміщена під лісом вище монастиря і вище потоку під назвою Гнилеч, а монастир відноситься до села Лагодиче, що належить до Бузького повіту».

Таким чином перший розмежувальний закоп, або наріжний копець, між Хильчичами і Лагодичами був зроблений на тій же могилі (кургані) біля річки Белзець, де раніше були встановлені головні розмежувальні знаки між Жуличами і Лагодичами, а також між Жуличами і Хильчичами. Від вищезгаданої могили робили і піднімали межові знаки, рухаючись заболоченою заплавою, через ліс і через дорогу. А вийшовши із заболоченого лісу, насипали копці через заливну луку аж до річки Белзець і там поблизу річки Белзця робили, насипали і піднімали останній розмежувальний закоп, або наріжний копець.

Вищенаведений текст не дає можливості точно встановити, де саме біля річки Белзець був зроблений кінцевий закоп. Однак

Схема розмежувань між Жуличами і сусідніми поселеннями згідно з актами від 1488 року

► Рис. 7. Картосхема розмежувань.

проливають світло на це згадки в акті про суперечки щодо **Белзецького рибного ставу між Іваном Белзецьким, з одного боку, і братами Ігнатом і Яцьком Хильчицькими, з іншого боку.** Під час водопілля ріка Белзець нерідко затоплювала і сам став, і прибережну місцину, тож брати Хильчицькі претендували і на право користуватися як ставом, так і збудованим на ньому млином. Тепер же розмежувальний копець був встановлений подалі від млина і позбавляв Ігнатка і Яцка можливості відбирати млин через затоплення. У документі зазначалося, що в разі якогось розливу води, коли рибний став не наводнений, то Ігнатко і Яцко можуть використовувати приставкові ділянки і отримувати доходи. У той же час Іван Белзецький, відповідно до закону, не повинен був там перешкоджати своїм сусідам, а мав право робити перешкоди лише на межі рибного ставу.

Таким чином, можемо зробити висновок, що **розмежувальний копець між Хильчичами і Лагодичами був зроблений біля річки Белзець і місця її впадіння до Белзецького ставу, а частина прибережної території належала братам Хильчицьким.**

Основні розмежувальні лінії, згадані у документах географічні місця і топонімічні назви відображені на пропонованій схемі, яка, попри відносну умовність, дає важливе уявлення про села і їх землеволодіння у межиріччі Белзця і Бугу.

Детальніший аналіз населених пунктів і їхнього довкілля розпочнемо з Жулич.

ЖУЛИЧІ (ЖУЛИЧЕ) – ZULYCZE В ПІЗНЬОМУ СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

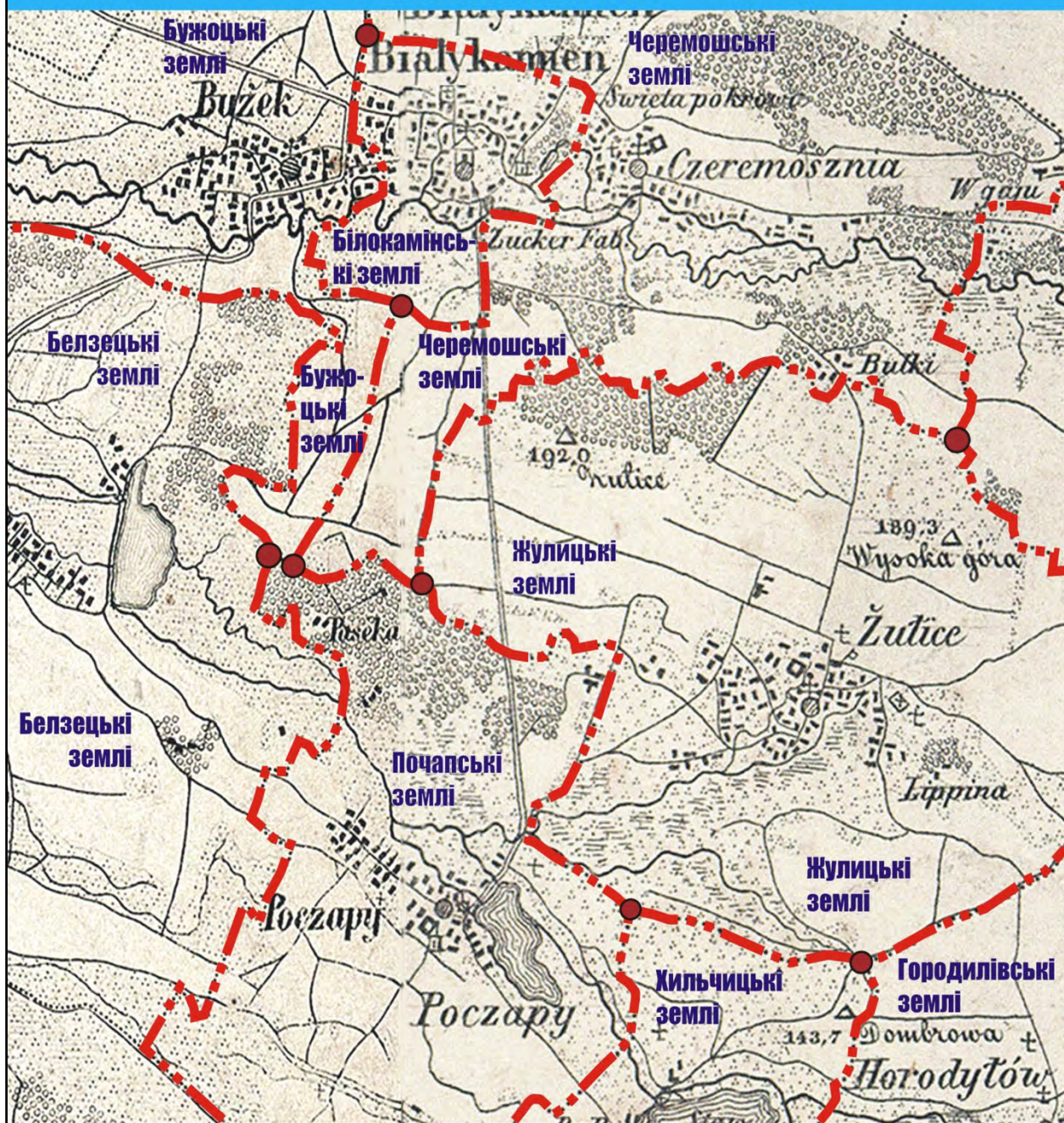
МИ ВЖЕ ВІДЗНАЧАЛИ, що у друкованих джерелах XV ст. Жуличі згадуються в основному як «**Жуличе**» («**Zulycze**», «**Zvlycze**») згідно з місцевою традицією називництва. Вживання у латинських текстах «**v**», замість «**u**» було на той час поширеною практикою

Переконаливе домінування в середині і другій половині XV ст. назви «**Жуличе**» свідчить про її усталеність і виразний український характер. Однак згодом, під впливом польської мови і колонізаційної політики, у письмових джерелах її витіснила назва «**Жулице**» («**Zulice**»), як це було, зокрема, зафіксовано в період

Картосхема меж землеволодінь
над річками Буг і Белзець на підставі
австрійської карти 1855 р.

► Рис. 8. Картосхема меж землеволодінь у XIX ст.

походу козацького війська під проводом Богдана Хмельницького на Львів у 1649 р. [9, с. 246]

У середині XV ст. **Жуличі** мали таких сусідів: на північному сході **Комарів** (попередник **Сасова**), на півночі вздовж річки Бугу – **Ушня**, **Черемошня** і **Бужок**, на заході – **Лагодиче** і **Белзець** (**Гончарівка**), на півдні – **Городилів**, **Хильчиці** і **Почапи**. Розмежувальні акти дають підставу предметніше говорити про південно-західні межі жулицьких володінь. Протягом багатьох століть практично незмінною залишалося місце стику жулицьких, городилівських і хильчицьких полів, що розміщувалося біля польової дороги і невеликого соснового ліска (**«Борека»**). Це загалом відповідає межам Жулич у середині XIX ст. і на початку XXI ст. Не важко локалізувати і так звану **«могилу»**, де встановлювалися межові знаки між Жуличами, Хильчицями і Лагодичами – це поворот дороги, що раніше, як зазначається в давньому документі, вела з **Княжого до Черемошні**, а нині – з Почап до Білого Каменя. Це поруч сполучення в одне русло жулицьких потоків, які саме тут формували річку **Белзець** (**Белзеч**). Західна точка розмежування розміщувалася біля **«королівської дороги»**, або ж **«королівської гатки»** – західного берега так званого згодом **Белзецького ставу**, який на той час належав до села **Лагодиче**. Велика стиснена дуга між **«могилою»** і **«королівською гаткою»** на правому березі річки **Белзець**, де втиснулися і **Хильчицькі**, і **Лагодицькі** володіння, дає підставу для припущення, що колись ці місця належали **Жуличам**. Північно-західна межа жулицьких піль могла проходити недалеко від **Бужка**, бо в розмежуванні між Жуличами і Лагодичами згадуються **косогори – «пагорки»** – відроги Жулицької гори. А ще північніше від них пролягала частина жулицьких піль.

Тут знаходився луг під назвою **«Рогошно»** (**«Rogoszno»**). Як зазначається в розмежувальному акті від 17 квітня 1488 року, луг під назвою **«Рогошно»** розміщений вище від потоку **Гнилеч** і перед лісом, що розділяв села **Жуличе** і **Лагодиче**.

Назва лугу утворилася від слова **«рогоза – рогіз»** – багаторічної трав'янистої рослини родини рогозових. Вона свідчить, що неподалік потоку **Гнилеч** були заболочені місця з великими очеретами, але згодом поширилося й різнотрав'я. Наші предки використовували **рогіз** для покриття різних господарських будівель, плетення кошиків, виготовлення мотузків, в також у харчуванні та народній медицині.

Жуличі і сусідні поселення на карті фон Міга, 1779-1782

► Рис. 9. Фрагмент карти фон Міга.

Нині найменування «Рогошно» в українській мові майже не вживається. У словниках зафіксовані спорідненні назви – Рогізно, Рогізна, Рогозина тощо [7, с. 403].

РІЧКА ПІД НАЗВОЮ БЕЛЗЕЦЬ (БЕЛЗЕЧ) – FLUVIO DICTO BELZECZ

НАЙЦІКАВІШОЮ З ГІДРОНІМІЧНИХ згадок на території Жулич є, звичайно, **річка під назвою «Белзець»,** яка в XV ст. називалася **«Белзеч» (fluvio dicto Belzecz)**. Цю назву зустрічаємо не тільки при розмежуванні жулицьких і сусідніх піль 1488 року, але й також ще раніше – 1476 року, коли власник Олеських маєтків Павло Сенинський, виступаючи у суді з приводу повернення мешканцям Золочева необачно проданого ставу, з гордістю говорив про **свої великі стави на річці Белзець («piscine magne in fluvio Belzecz»)** [34, т. 15, с. 191]. Очевидно, води Белзця на той час були справді потужними, якщо він згадувався саме як **річка (fluvio),** а не звичайний **водяний струмок (riwlum).**

Назва потоку **«Золочівка»** у документах цього періоду не була засвідчена. Вона, очевидно, появилась згодом з утвердженням Золочева як важливого міста і адміністративного центру. Але навіть на межі XIX-XX століть, коли побачив світ «Словник географічний Королівства польського та інших країн слов'янських», **річка Белзець,** за давньою традицією, згадувалася в окремій статті як **головна в регіоні водна артерія – притока Бугу.** Щоправда, автор дещо понизив її статус, називаючи Белзець **«потокком».**

«Белзець, – читаємо, – потік, постає в обшарах гміни Жуличі в повіті Золочівським в Галичині з кількох струмків, які відпроваджують води із жулицьких болотищ, а сходяться на межі тієї гміни з Почапами, творячи потік Белзець, який, поповнений з лівого берега водами потоку Золочівки, плине на захід через луки почапські, пропливає став Белзецький і село Белзець, забирає зайві потоки з сусідніх лук і плине в напрямку північно-західнім; забравши з лівого боку ще один значний доплив Скваржавку в обшарах гміни Острівчика Польного, впадає в західній стороні гміни Пітриче до Бугу, з лівого берега, після 15 км бігу» [41, т. I, с. 131].

Що ж до Золочівки, то в іншому томі «Словника географічного...» зазначається, що вона впливає з Підлипець, утворює долини Плугова, Зарваниці, Струтина, Золочева, Городилова, Хильчиць і Почапів і впадає до Белзецького ставу, а далі пливе до Бугу під назвою «Белзець» [41, т. 1, с. 633].

Навіть при побіжному порівнянні цих текстів, привертає увагу **суперечність між двома версіями**: або ж Белзець бере початок з Белзецького ставу, куди впадає Золочівка, і ця обставина привела до зміни назви Золочівки; або ж Белзець постає з кількох жулицьких струмків на межі жулицької громади, а Золочівка вливається в Белзець задовго до впадання до Белзецького ставу.

Історична традиція, а саме згадки про річку Белзець у 1476 і 1488 рр. і її локалізація на виході із Жулицьких земель біля громадської дороги Княже-Черемошня, а також перед впаданням до Белзецького ставу, служать підтвердженням другої версії, згідно з якою Золочівка протягом щонайменше 5 століть вважалася притокою Белзця. Як свідчить мапа кінця XVIII ст., відома як карта фон Міга, після виходу з Хильчицького ставу Золочівка впадала до Почапського ставу, з якого вели два рукави: один сполучався з Белзцем одразу біля громадської дороги Княже-Черемошня, а другий – трохи згодом на півдорозі плину до Белзецького ставу. Тож і на пізніших австрійських та польських мапах XIX – першої половини XX ст. назва «Золочівка» позначалася лише перед Почапами і це цілком відповідало історичній традиції.

Зміна найменування села **Белзець** на назву «**Гончарівка**» призвела до того, що на радянських картах **зникла назва річки «Белзець»**, яка, за логікою радянських пропагандистів та агітаторів, не мала права нагадувати про знищену історичну назву населеного пункту. Офіційною притокою Бугу, до якого долучили прикметник «Західний», стала Золочівка. Початково так називалася лише течія після Золочева, а до нього потік називався «**Струтинським**» [41, т. 1, с. 633].

Що стало причиною зміни назви? Мабуть, насамперед, дивна для російськомовних керівних кадрів назва, що тяжіла чи то до польської, чи то німецької традиції, і намагання радянлізувати не тільки місцеве населення, але й природне середовище.

Назва «Белзець» навіть на початку XXI ст. викликає жваві наукові дискусії щодо свого походження. Одні автори вказують

давньослов'янські корені, що пов'язані зі словом **«белз»** або **«бевз»**, тобто **«болотиста, волога місцевість»** [7, с. 37]. Прихильники кельтського походження назви посилаються на слово **«белз»** або **«пелз»**, що означає **«вода, потік»**. Але в будь-якому випадку назва надзвичайно давня і сягає останніх століть до нової ери.

Навіть якщо погодитися, що корінь **«белз»** кельтського походження, то утворений **гідронім «Белзеч»** з додаванням до слова **«белз»** суфікса **«-еч»**, а саме так називалася річка у XV ст., свідчить про слов'янську чи давньоруську словотворчу форму і означає **«водяний потік, що витікає з болотистої місцевості»**. За такою ж схемою була утворена і назва потоку **«Гнилеч»**, що впливав з жулицьких піль і впадав до Белзця.

Під впливом польського називництва назва **«Белзеч»** трансформувалася у назву **«Белзець»**, однак слід зауважити, що суфікс **«-ець»** відповідає також українській мовній традиції.

ПОТІК ГНИЛЕЧ (HNYLECZ) – ПРАВИЙ ДОПЛИВ БЕЛЗЦЯ

ЯК І ПЕРВІСНА НАЗВА річки Белзця **«Белзеч»**, потік (**riwlum**) **Гнилеч** отримав назву при допомозі слов'янського суфікса **«-еч»**, який з часом трансформувався у суфікс **«-ець»**: **«Гнилеч» → «Гнилець»**. Ім'я потоку вказує на природну особливість течії, що пролягла лісовою заболоченою місциною, на захаращеність русла і прилеглої території прілим листям, гнилими гілками і стовбурами дерев.

Гідронім **«Гнилець»** зафіксований в Івано-Франківській, Чернівецькій, Вінницькій областях, однак ніде не згадуються як **«Гнилеч»** [7, с. 155-156].

Нині урочище, де витікає Гнилеч, називається **«Біля кринички»**. Джерело має смачну і, як здавалося в дитинстві, життєдайну воду. Не випадково батьки, коли доводилося допомагати їм поблизу кринички на сапанні буряків чи громадженні сіна, виливали на землю взятую з дому потеплілу воду і посиляли за холодною джерельною. Після кількох ковтків живильної вологи починала зникати втома і жвавішою ставала робота.

Біля свого джерела потік Гнилеч вже не такий потужний, як у минулому. А в XV ст., як свідчать згадки в розмежувальному акті,

він заболочував прилеглі території навіть біля своїх витоків. Не випадково навіть наприкінці XVIII ст., коли Галичина увійшла до складу Австрійської імперії і була складена карта фон Міга, біля витоків Гнилеча не могли прокласти надійної прямої дороги, що вела з Почап до Білого Каменя. Тут дорога розгалужувалася і основна вітка обходила витoki Гнилеча зі східного боку (див. рис. 9). Однак згодом австріякам вдалося приборкати норовливий потік і прокласти прямий шутрований гостинець.

Д А В Н І ПИСЬМОВІ ЗГАДКИ ПРО ПОСЕЛЕННЯ, ЩО МЕЖУВАЛИ З ЖУЛИЧАМИ

БЕЛЗЕЦЬ (БЕЛЗЕЧ) – BELZECZ

НАЙДАВНІШІ ЗГАДКИ фіксують назву села як «**Belzecz**», що означає «Белзеч» або «Белжеч», тому що літера «**z**» вживалася тоді одночасно на позначенні звуків «з» і «ж». Двозначність у найменуванні збереглася і в пізніший час, коли під впливом польського називництва село називали «Белзець» («**Belzec**») і Белжець («**Belżec**»). Назва «Белжець» зафіксована 1649 року у судовій справі про неможливість селян Львівської землі сплачувати податки через спустошення в період Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького [9, т. 5, с. 246]. Натомість у «Словнику географічному...» на межі XIX-XX ст. вживається назва «Белзець» [41, т. 1, с. 131].

На першу письмову згадку про село Белзець претендує записка Львівського земського суду від 17 лютого 1441 р., у якій зафіксований «**Alberto in Belzecz herade**», тобто «Альберт, спадковий власник (дідич) Белзця (Белзеча)». Він згадується як свідок у судовій справі за участю Миколи Гологірського – власника міста Гологори. Поряд з Альбертом з Белзця виступають також інші землевласники з не дуже віддалених поселень – Микола Клуш з Вижнян (нині село в Золочівському р-ні), Іван з Княгинича (нині село в Рогатинському р-ні), брати Петро і Микола з Германова (нині село Тарасівці Пустомитівського району) [34, т. 14, с. 500-501].

Альберт з Белзця («**Alberto de Belzecz**») згадується і в записках Галицького земського суду у 1452 р. [34, т. 12, с. 229], але ще частіше він фіксується як Альберт Белзецький.

На початку 50-х років XV ст. ми натрапляємо і на таку форму найменування як **«Альберт з Белшця»**, або ж **«Альберт Белшецький»**. На думку упорядників 12-го тому Актів, таке найменування пов'язано із селом **«Belszecz»** (**«Бельшеч»**) або ж **«Belschowyecz»** (**«Бельшовеч»**) – це нині селище міського типу Більшівці, що в Галицькому р-ні Івано-Франківської обл. [34, т. 12, с. 468] Ми вважаємо, що тут нема суперечності, адже Альберт Белзецький міг бути одночасно власником кількох поселень як у Львівському, так і в Галицькому повітах Львівської землі. Однак в основному він іменувався як **«Белзецький»**, що вказує на походження його прізвища від назви саме села Белзець.

Упорядник 18-го тому (ч. 2) **«Історичних джерел»** (**«Źródła dziejowe»**) про Руські землі XVI ст. Олександр Яблоновський відносив село Белзець, розміщене у Львівській землі Руського воєводства, до дрібної шляхетської власності, яка виникла внаслідок надання військовим людям (боярам, землянам) окремих посіlostей з умовою відбування служби в замку [43, т. 18-2, с. 317-319]. Тобто власник Белзця міг належати до числа тих боярів-землян, що відбували службу в Олеському, Тереховлянському чи іншому замку, а згодом поступово вивільнилися від цих обов'язків і стали повноправними власниками села чи кількох околичних поселень. Такі шляхетські гнізда називалися також «околичними».

У розмежувальному акті між Жуличами і Лагодичами від 1488 року спадковим власником села Белзець фігурує **Іван Белзецький** [34, т. 9, с. 131]. Можна допустити, що це був онук чи онучатий племінник Альберта Белзецького, який мав синів Якова і Станіслава. Вони згадуються в судових актах під 1456 р. На родовий зв'язок між Альбертом і Яном Белжецькими вказує прізвище Закович (Жакович), яке вони подеколи вживали поряд з прізвищем «Белзецький», підкреслюючи своє походження і володіння колишньою власністю чи посіlostю – селом Заковиче (Жаковиче), що збереглося дотепер і розміщене поблизу міста Каліша (Польща). Втім, генеалогічні зв'язки потребують додаткового дослідження, а вони не є безпосереднім предметом нашої праці.

Щодо походження назви поселення, то її найчастіше пов'язують з літописним містом Белзом – столицею Белзького князівства і її мешканцями, які начебто заснували нове невелике поселення – Белзець. Така версія привертає увагу своєю значимістю і викликає

мимовільну гордість за зв'язок з княжою столицею. Вона певною мірою вкладається у логічну схему, адже місцеві землі справді належали до Белзького князівства [4].

Однак більш ймовірно видається гіпотеза, що назва поселення **Белзець** утворилася від назви однойменної річки, на берегах якої воно було засновано. Так само сусіднє село Бужок отримало назву від річки Буг, хоч цей топонім також можна пов'язати з не дуже віддаленим княжим містом Буськом. Утворення топонімів від назв потоків і річок було поширеною традицією, про що свідчать найменування багатьох населених пунктів, розміщених на берегах нинішнього Західного Бугу – Верхобуж, Бужок, Буськ, Побужани, Забужжя та ін. Назва «Белзець» навряд чи належить до винятків такої традиції.

Однак необхідно відзначити, що **версія із заснування поселення мешканцями Белза якоюсь мірою може стосуватися іншого населеного пункту з назвою «Белзець»**, що постав поблизу колишньої княжої столиці.

Як зазначається в польськомовній вікіпедії, перша згадка про село **Белжець** (нині Томашівського повіту Люблінського воєводства) датується **1515 роком** [34], однак генеалогічні сайти вказують на 1465 р., коли шляхтич **Ян Заковський** начебто придбав **присілок «Белзеч»**, що належало до села Пшеворськ, і після цього почав називатися **«Белзецьким»**. Саме його вважають засновником шляхетського роду «Белжецьких», гербу Яструбець (Нечуйвітер), який згодом став помітним в історії Белзького, Руського і Подільського воєводств.

Навіть якщо й погодитися з непідтвердженою документами датою придбання Белжця у 1465 р., то навряд чи якийсь присілок (осада) міг одразу претендувати на роль шляхетського гнізда, щоб Ян Заковський вважав за честь негайно ввести його назву до свого прізвища (присілок Белзець перетворився на містечко щойно 1607 р.) [34]. Однак немає сумніву, що однофамілець Яна Заковського, а може й родич Альберт Заковський вже у 1441 р. був спадковим власним самостійного поселення Белзець, що розкинулося на берегах однойменної річки, і називався «Белзецьким». А 1465 року, коли наче б то був придбаний присілок у Пшеворську, у судових записках Львівської землі починає згадуватися вже третє покоління Белзецьких в особі Івана Белзецького та його брата Петра [34, т. 15, с. 36.].

Таким чином, маємо підстави вважати, що генеалогічна історія Белзецьких вимагає суттєвих уточнень, бо саме місцеві Белзецькі-

Заковичі претендують на роль засновників цього шляхетського роду, а може й самого поселення Белзець поблизу Белза.

БУЖОК (БУГ) – BUG, BUN

У ДАВНІХ ПИСЕМНИХ джерелах згадується як «Bug», «Buh», «Bezek».

Найдавніша згадка про село, виявлена нами, пов'язана зі судовою справою від 3 червня 1467 року, коли відповідач **Островський (Островшкий)** з села Буг («**Ostrowszki de Bug**») був покараний штрафом у розмірі чотирнадцяти гравень (quatuordecim marcar.) за несплачені шість грошів (sex grossor), що мали надійти королеві [34, т. 15, с. 75]. Мова йде про Івана Островського, який згадується також як **Островецький («Iohannes Ostrowieczski», «Iohanne de Ostrowiecz»)**, – управителя маєтністю села Буг, що належало в той час до олеських маєтків Яна Сенинського. Іван Островецький записаний серед свідків земельного розмежування між Жуличами і Лагодичами у квітні 1488 р., а в травні того ж року він самостійно проводив розмежування між Городиловом і Хильчицями як коморій – помічник підкоморія Павла Олеського [34, т. 9, с. 131, 134].

Цікаво, що покарання у розмірі 14 гривень, яке отримав Іван Островський-Островецький, того ж дня 3 червня 1467 року було накладене і на деяких інших прокураторів олеських маєтків. Зокрема, на Івана Отту Жулицького, Івана Мщишека Колтовського, Стаха Плетеницького, Івана з Чехів [34, т. 15, с. 75].

З 1511 року село Буг належало до володінь Марціна Каменецького, який отримав його як посаг після одруження з дочкою Петра Сенинського Ядвігою [41, т. 7, с. 466]. У люстрації від 1515 р. зазначається, що у селі оброблявся 1 лан ріллі, тобто близько 20 га¹. Однак в 1578 році у цій маєтності Каменецьких згадується вже 3 лани, або ж близько 80 га. [43, т. 18-1, с. 63, 157]. Така значна різниця могла бути наслідком сильного спустошення, якого зазнало село від татарських набігів на межі XV-XVI ст.

---

¹ Для обліку земельних володінь у той час використовувалося 2 види ланів: малий – приблизно 18 га і великий – 24 га. Ми подекуди вживаємо умовний узагальнений показник – 20 га.

Село Бужок потрапило на сторінки щоденника **Еріха Лясоти** зі **Стеблева** – моравського шляхтича, який за дорученням австрійського імператора Рудольфа II мандрував нашими землями на Запорізьку Січ, щоб залучити українських козаків на імператорську службу. Однак Бужкові не пощастило з українськими перекладами німецького тексту, коли село над Бугом ідентифікували то з Белзцем, то з Буськом.

У селі Бужок посол **Еріх Лясота** перебував разом зі своїм почтом **20 квітня 1594 р.** по дорозі на Січ і **27 липня** того ж року при поверненні з далекої мандрівки.

20 квітня **Еріх Лясота** записав, що після Глинян вони проїхали 2 великі милі і досягли села **«Bezek»**, де й поснідали. **«Тут ми досягли підніжжя гір, які залишилися праворуч»**, – зазначає автор, – і вирушили до Олеська, проїхавши 2 милі.

На зворотному шляху 27 липня 1594 р. **Еріх Лясота** занотував, що після Олеська, проїхавши 1,5 милі, досягли поселення **«Buh»**, зазначивши, що це **«село на Бузі, який витікає приблизно за дві милі звідси»..**

Дослідники і перекладачі «Щоденника **Еріха Лясоти** із **Стеблева**» не одностайні в ідентифікації згаданих населених пунктів **«Bezek»** і **«Buh»**. Галина та Іван Сварники, які здійснили переклад твору, опублікованого 1984 р. в журналі «Жовтень», пов’язували назву **«Bezek»** з селом Белзець (селом пана Белзецького, а **«Буг»** – з поселенням **«Буськ»** [18, с. 99]. Натомість редакційний колектив видання українського перекладу 2003 р. – Л. В. Пасина, Г. І. Калайда, А. Л. Сокульський – **«Bezek»** і **«Buh»** пов’язували із назвою **«Буськ»**, вважаючи ним або ж невідоме поселення під такою назвою, або ж натякаючи на місто Буськ, що начебто помилково назване селом [32]. Однак все набагато простіше.

Під назвою **«Buh»** (**«Bug»**) теперішній Бужок, як ми переконалися, неодноразово згадувався в письмових джерелах XV-XVI ст. А за 1,5 милі від Олеська, або ж приблизно за 11 км від нього, над річкою Буг знаходиться саме Бужок.

Що ж до назви **«Bezek»**, то підставою для його ідентифікації з селом Белзець була згадка, що це **«Dorff des Herrn Bezecze»**, тобто **«село пана Безецького (Белзецького)»** [42, с. 200]. Таке розшифрування прізвища цілком обґрунтоване, адже Белзець справді належав Белзецькому. Однак на той час і Бужок вже міг належати Белзецькому (документально це зафіксовано у 1649 р.).

Уточнення Еріха Лясоти, що саме біля села «**Bezek**» вони снідали і саме «тут ми досягли підніжжя гір, які залишилися праворуч», вказує саме на село Бужок . Адже від Белзця до «підніжжя гір» ще кілька кілометрів. А наступне вживання назви «**Buh**» для села «**на Бузі**», розміщеного неподалік Золочівки, не залишає сумнівів, що мова йде саме про Бужок [18, с. 99, 110].

ГОРОДИЛІВ – **HRODYLOV**

У ДАВНІХ АКТАХ згадується переважно як «**Hrodylov**», хоча трапляються також варіанти «**Hrodilov**», «**Hredylov**» [34, т. 15, с. 610; 43, т. 18-1, с. 158]. У 1649 р. записані «**Horodylov**» [9, т. 5, с. 227].

Після приєднання Олещини до Польської корони Городилів, як і переважна більшість сіл Олеського повіту, був переданий у користування, а згодом у «довічну власність» Янові Сенинському, який почав іменуватися «Олеським». За своїм місцем розташування Городилів був фактично крайнім селом на півдні Олеського повіту, бо вже Золочів, як і сусідні Хильчиці, належали до Львівського повіту.

На першу письмову згадку про Городилів претендує судовий запис від 31 січня 1449 року, у якому фігурують Ян Олеський і Гліб Хильчицький. Позивачем виступав Гліб Хильчицький, який звинувачував власника Олеської домінії в тому, що він не хоче визнавати, що отримав від маєтності Хильчиці двох волів. Потім Гліб Хильчицький заявив і про невизнання Яном Олеським передачі ще семи волів. Так розпочався судовий розгляд «волової справи», яка у XV ст. не була чимось надзвичайним. Вона належала радше до розряду типових [34, т. 14, с. 281].

На той час воли були головним сільськогосподарським товаром, який користувався значним попитом і відзначався стабільною ціною. Воли служили своєрідною твердою валютою, якою розраховувалися за товари та послуги селяни (кметі) і шляхтичі [5, т. 6, с. 174-175]. Тож не випадково Гліб Хильчицький, заявляючи, що Ян Олеський отримав від його маєтності Хильчиці двох волів, наголосив, що їх вартість становила чотири копи грошів (**quatuor sexagenar**), а одна копа – це 60 грошів.

На закид позивача Ян Олеський зауважив, що воли, як і все інше, він отримав в своєму володіння **Городилів Олеського повіту**.

Це була плата за цілком законне майно, яке не має відношення до маєтку Хильчиче. У самому ж селі Хильчиче, що належить до Львівського повіту, Ян Олеський нічого не отримував.

Гліб Хильчицький був змушений визнати, що олеський староста має рацію. Але він одночасно заявив про інший випадок, коли у Хильчицях отримали 7 волів піддані люди Яна Олеського і, очевидно, не зробили чогось обіцяного. Та у відповідача і тут знайшлися контраргументи. Мовляв, в такому разі треба було позиватися до людей, які отримали волів і стали боржниками Гліба Хильчицького, а не вплутувати у судовий розбір самого Яна Олеського. Тому він вимагав оштрафувати позивача...

Судові записки проливають світло і на сусіднє з Городиловом село Єлиховичі, що зафіксоване 31 січня того ж 1449 р. як **«Gelechowicze»** – **«Гелеховіче»** [34, т. 14, с. 281]. Разом з Городиловом Єлиховичі належали Олеському старості Яну Сенинському, але ще раніше – Глібові Хильчицькому. На судовому засіданні останній називав Єлиховиче своєю втраченою спадковою власністю (**«hereditate Gelechowicze»** і своєю **«вислугою»** (**«vysludze mogey»**)). Ці слова служать підставою для узагальнення, що Глібо Хильчицький також належав до **«шляхтичів-землянів»** – військових службовців, які отримували за службу місцеві маєтності [34, т. 14, с. 281].

У 1488 році Городилів згадується під час розмежувань з сусідніми Хильцицями [34, т. 9, с. 134-135]. Серед важливих мікротопонімів розмежувального акту необхідно відзначити **Городилівський став**, що розміщувався неподалік Хильчицького ставу і сполучався з ним потоком. Рибні стави вважалися в той час важливими дохідними об'єктами і ними місцеві мешканці намагалися дорожити. Так само згадується колишній **городилівський ліс «Борек»**, який перейшов у власність сусідніх Хильциць.

Після того, як олеські маєтки Петра Сенинського були розділені між двома дочками Ядвігою та Анною, Городилів разом з Єлиховичами згадуються серед олеських маєтків чоловіка Анни – галицького підкоморія Фредерика Гербурта (Фредруша). У люстрації 1515 року, проведеній після татарського набігу, йдеться про 2 лани оброблюваної землі [43, 18-1, с. 158].

Ім'я населеного пункту пов'язують з давнім городищем, що знаходилося на межі городилівських, жулицьких і сасівських (комарівських) земель. Не відкидаючи загалом можливого впливу

цього факту на походження назви поселення, необхідно зауважити, що топонім з суфіксом **–ів (-ов)** вказує на присвійний характер назви і найчастіше походить від імені чи прізвища засновників чи власників поселення. У нашому випадку таким ім'ям могло бути **«Городило»**, що засвідчене в історичних джерелах і словниках [6, с. 44]. Воно утворене семантичним способом від слова **«город» (місто)** або ж **«городище»**. Тобто, давній мешканець Городило міг бути вихідцем з якогось города (града) чи з сусіднього городища, або ж був засновником (будівничим) огороженої укріпленої садиби на місці сучасного Городилова.

КОМАРІВ – KOMAROV

ТАК НАЗИВАЛОСЯ село над Бугом, яке Ян Данилович 1615 року перетворив на містечко Сасів (нове ім'я отримало назву від родового герба «Sas»). У XV-XVI ст. воно згадується в документах як **«Komarov»**, **«Comorov»**, **«Kamarov»**.

Найдавнішою згадкою про Комарів на нинішній час можна вважати 15 жовтня 1439 року, коли польський король Владислав Варненчик записав 20 гривень шляхтичу Олехнові на селі Комарів в Олеському повіті Львівської землі [34, т. 9, с. 54-55]. Це була традиційна на той час передача майна у користування особі, що відзначилася на королівській службі.

У королівській грамоті зазначалося, що Владислав, Божою милістю король польський, верховний господар Литви і володар Русі і т.д., змістом виданої грамоти повідомляв усіх, кому необхідно, що ним врахована щира постійна відданість, яку проявляв до його величності шляхтич Олехно, землянин олеський. Для того, щоб у майбутньому він хотів ще сильніше вірність виявляти і бажаючи щедрішими ласками його наділити, король **«давав, дарував і записував»** на своє село **Комарів («villa nostra Camarow»)**, що розміщене у воєводстві Руському і в повіті Олеському, двадцять гривень монетами і грішми Польського королівства, а кожна гривня складалася з 48 грошів. Тобто шляхтичу Олехнові надавалося право на **«тримання, володіння, користування і спокійне на свій розсуд розпорядження»** усіма користями і прибутками, а саме чиншами, позиками, урожаєм, орною землею, лугами, полями, борами, дібровами, гаями, пущами, чагарниками, ріками, озерами, ставками,

млинами, пасіками та іншими будь-якими доходами, поки йому або його спадкоємцям не будуть виплачені його величністю або його спадкоємцями зазначені двадцять гривень цілком і повністю [34, т. 9, с. 54-55].

Вищенаведений текст з королівської грамоти служить підставою для кількох узагальнень. По-перше, після приєднання Олеського повіту до Польської корони у 1432 р. село Комарів не було передане з більшістю сіл повіту у користування Яну Сенинському. Комарів залишався королівською власністю і саме тому король скористався своїм правом передавати свою маєтність у користування особам, що відзначилися на королівській службі.

По-друге, **шляхтич Олехно** – це **землянин**, тобто військовий службовець, Олеського замку. Само собою напрошується його ідентифікація з **Олехном Черемоським** – одним із земель Олеського замку, які у 1431-1432 рр. брали участь в антипольському повстанні під проводом олеського старости Івашка Рогатинського. У 40-50-х роках XV ст. Олехно виступає не тільки як дідич села Черемошня, але й як посідач королівських сіл Комарів і Ушня.

Якби там не було, але Олехно не довго володів Комаровим. Вже у 1452 р. орендарем Комарова, як і Ушні, виступає **львівський міщанин і райця Матвій Снятин**. Проте численні судові спори між Олехном Черемоським і Матвієм Снятином з різних господарських і фінансових питань свідчать не тільки про складні сусідські стосунки, але й намагання Олехна Черемоського повернути свій вплив на сусідні села. Вже у 1469 р. село Комарів знаходимо у переліку королівських маєтностей, що перебувають у заставі **Богдана Олехновича з Черемошні**. На Комарів було записано спочатку 60, а потім ще 20 гривень [43, т. 18-1. дод., с. 43].

У 1515 р. Комарів вже не королівський маєток, а **власність Фредерика Гербурта (Фредруша)** – галицького підкоморія, а згодом львівського хорунжого, який особливо відзначився у боротьбі з татарами. Фредруш успадкував частину Олеських маєтків, одружившись з Анною – дочкою Петра Сенинського. На той час в Комарові нараховувалося 3 лани, тобто близько 60 га оброблюваної землі, з якої сплачувався податок [43, т. 18-1, с. 158].

Назва «Комарів» зберігалася тривалий час навіть після того, як руський воєвода Ян Данилович перетворив село Комарів на містечко

Грамота короля Владислава Варненчика про запис
шляхтичу Олехнові 20 гривень на селі Комарів,
розміщеним в Олеському повіті.
15 жовтня 1439 р.

XLIII.

W Kamieniu nad rzeką Czarną 15. Października 1439 r.

Władysław Warneńczyk zapisuje Olechnowi na wsi Komarach, w obwodzie
oleskim położonej, 20 grzywien polskich.

Vladislaus Dei gracia Rex Polonie Lythwanieque princeps supremus et heres
Russie etc. significamus tenore presencium, quibus expedit universis, quomodo attendentes
grate fidelitatis studiosa obsequia, quibus nobilis Olechno terrigena ¹⁾ Oleszensis Ma-
iestati nostre complacuit et in futurum aucto fidelitatis studio prestancius potitur com-
placere, horum intuitu cupientes ipsum graciaram nostrarum prosequi favoribus et
ad obsequia nostra continuo reddere promciorem, sibi in et super villa nostra Cama-
row ²⁾ in terra Russie et districtu Oleszensi sita viginti marcas monete et numeri
Polonicalium, quadraginta octo grossos in marcam quamlibet computando, damus,
donamus, inseribimus et largimur per ipsum Olechno et ipsius legitimos successores
in predictis viginti marcis tenendam, habendam, utifruendam et pacifice ac quiete
possidendam cum omnibus et singulis utilitatibus, fructibus, censibus, redditibus, pro-
ventibus, agris, pratis, campis, silvis, boris, mericis, gays, nemoribus, rubetis,
fluviis, lacubus, piscinis, molendinis, emolumentis, mellificiis aliisque obvencionibus
quibuscunque ³⁾ tam diu quousque per nos aut successores nostros sibi aut suis succes-
soribus prediete viginti marce fuerint ⁴⁾ persolute integraliter et ex toto. Quibus exsolutis
possessio prediete ville ad nos et successores nostros devolvetur pleno iure; iuribus
tamen et stacionibus nostris Regalibus videlicet semper salvis. Harum quibus sigillum
nostrum est appensum testimonio literarum. Datum in Camyen circa fluvium Czarna
feria quinta ipso die sancte Hedwigis anno Domini millesimo quadringentissimo tri-
cessimo nono . . . ⁵⁾.

Oblata w *Castr. Leop. Ind.* t. 13. str. 690 na roczkach: „*Acta sunt hec feria secunda
post festum Divisionis Appostolorum proxima anno Domini 1530** (18. Lipca) z dokumentu w ten
sposób opisanego; „*Littere pargamenee cum titulis et sigillis in zona pargamenea subappensis olim pie
memorie serenissimi principis Vladislai Dei gracia Regis Polonie officio castri Leopoliensis oblate et
propter ammissionem in acta presenciam sunt acticate.*“

¹⁾ W kopii *Slenigena*. ²⁾ Komary wieś w starostwie przemysłańskim, w obwodzie sądo-
wym zloczowskim. ³⁾ W kopii *cuiusque*. ⁴⁾ W kopii *fuerit*. ⁵⁾ Dalej brakuje.

► Рис. 10. Фрагмент текста з грамоти короля
Владислава Варненчика.

Сасів (1615 р.). Саме Комарів фігурує у судових актах 1649 р. як власність Теофілії Собеської – доньки Яна Даниловича [9, т. 5, с. 268].

ЛАГОДИЧЕ (ЛАГОДИЧІ) – LANODZYCZE

СЕЛО ЛАГОДИЧЕ згадується в історичних джерелах лише під **1488 роком**. На відміну від Жулич, Городилова, Хильчиців і Белзця, які належали до Львівського повіту Львівської землі Руського воєводства, Лагодиче з Почапами відносилися до Буського повіту Белзького воєводства [34, т. 9, с. 131-134].

Фіксація назви «**Лагодиче**» у кількох різних документах, пов'язаних з розмежуваннями між Жуличами і Лагодичами, між Хильчицями і Лагодичами, а також між Городиловом і Хильчицями, знімає всілякі сумніви щодо реальності його існування, як і загальної локалізації місцеположення села. Якщо перший розмежувальний акт між Жуличами і Лагодичами від 17 квітня 1488 р. і його уточнений варіант від 5 травня того ж року дають можливість окреслити східну, північну і західну межу землеволодінь Лагодичів, то витяги з розмежувального акту між Хильчицями і Лагодичами від 5 травня 1488 р. уможливають відтворити південну межу, що також починалася «**на могилі**» біля річки **Белзець**, де стикалися жулицькі, лагодицькі і хильчицькі землі. Таким чином лагодицькі володіння нагадували невелику перевернуту скибку місяця, а саме село мало претендувало на роль значного самостійного поселення.

Розмежувальні акти між Жуличами і Лагодичами, а також залишки давніх доріг на австрійських картах дозволяють досить впевнено встановити місцеположення Лагодичів. Вони були розміщені на південних відрогах Жулицької гори, обабіч дороги, що вела з Жулич до Белзця (див. карту Міга, рис. 9). Від самих Лагодич виходили дві дороги, одна з яких вела до Бужка, а друга біля Жулицької гори виходила на шлях, що пролягав, як зазначається в аналізованих документах, з Гологорів через Княже і Черемошню до Олеська.

Жуличі і Лагодичі розміщувалися поруч, їх розділяв невеликий ліс, що розкинувся вище від потоку Гнилеч і луку Рогошно. Таке розміщення села і незначні розміри землеволодінь, особлива конфігурації маєткових меж, коли Лагодиче з трьох сторін

охоплювали жулицькі землі, служать підставами для припущення, що у минулому Лагодичі належали до Жулич як хутір чи присілок, або ж були засновані на жулицьких землях як нове поселення (осада).

Відділення Лагодичів від Жуличів, а може й виникнення самого села могло бути пов'язане із заснуванням на цих землях **давньоруського монастиря**, що 1488 року був розміщений вище від річки Белзець та розмежувального кургану («могили») і нижче потоку Гнилець, у так званому монастирському лісі. Під час розмежування між Жуличами і Лагодичами **монастирський ліс** був розділений між цими двома поселеннями, однак сам монастир залишився в межах Лагодич. На нашу думку, він був розміщений поблизу нинішнього сполучення головної жулицької дороги з гостинцем Почапи–Білий Камінь.

Фіксація мікротопоніму «**монастирський ліс**» свідчить про усталеність назви і, відповідно, про вже значний на той час вік існування самого монастиря.

Найдавнішим у наших землях вважається **Пліснеський монастир**, заснований, за церковними переказами, 1180 року княжною Оленою, донькою белзького князя Всеволода [19, с. 39]. Однак під час монголо-татарської навали у 1241 р. монаші оселі, як і весь Пліснеськ, були зруйновані ханом Батием. Розповідають, що саме в той час над Вороняцькими горами з'явилася в небі Божа Матір, благовіщаючи своє покровительство місцевим землям і людям. Тож деякі з уцілілих плісненських ченців, які не захотіли далеко відходити від місця свого попереднього служіння, заснували нову оселю у лісі серед жулицьких мочарів і боліт.

Коли монастир виріс і розбудувався, місцеві землевласники могли надати ченцям офіційні права на прилеглі землі з кількома недалекими дворищами, які й стали згодом **самостійним монастирським селом Лагодиче**.

Кінець XV – перша половина XVI ст. були позначені частими набігами на українські землі турецько-татарських орд, під час яких було спустошено чи цілком знищено багато різних поселень. В історичних джерелах відзначені особливо жорстокі набіги 1507, 1512 років, коли були знищені і місто Олесько, і чимало навколишніх сіл. Більшість з них знову відродилися, а деякі зникли назавжди. Історики вважають, що у XVI-XVII ст. з карти Львівської землі Руського воєводства назавжди зникли 32 поселення [25, с. 64-68].

У 1531 році була проведена так звана люстрація населених пунктів Белзького воєводства, однак серед поселень Буської парохії поряд зі Почапами вже немає згадки про Лагодиче [43, т. 18-1, с. 247]. Частина лагодицьких землеволодінь разом з Белзецьким ставом відійшла до Белзця, дещо менші ділянки – до Бужка і Черемошні, а основна частина стала власністю Почапів.

ПОЧАПИ – PODCZAPY

ЗГІДНО З «ІСТОРИЄЮ міст і сіл України. Львівська область», **перша згадка про село датується 1457 р.** [13, с. 401] Шкода, що в цій ґрунтовній праці нема посилення на конкретні архівні документи чи друковані джерела, бо можна було б детальніше дослідити першу письмову згадку. Натомість мусимо констатувати, що в опублікованих актах гродських і земських судів Львівської і Белзької земель нам не вдалося натрапити на письмову згадку саме цього періоду. Можливо через те, що самі Почапи, на відміну від сусідніх поселень Городилова, Хильчиць, Жулич і Белзця, належали не до Руського, а до Белзького воєводства. А про цей регіон збереглося і опубліковано значно менше матеріалів.

Серед записок Белзького земського суду село **Почапи (Podczapy)** згадується **23 листопада 1475 р.** у зв'язку з позовом Івана Белзецького, власника Почапів, до шляхтича Ігната з Хильчиць, який **«проявив неповагу до закону»**. Приводом для судової справи стала неординарна ситуація, коли Ігнат Хильчицький під покровом ночі організував вивіз з почапського луку копиці, або ж «стирти», сіна, вартість якої оцінювалася у дві гривні [34, т. 19, с. 517]. Сам організатор «операції» супроводжував своїх підданих «верхи на коні».

Наступні згадки про Почапи датовані 1488 роком, коли проводилися розмежування між Хильчичами, з одного боку, і Лагодичами та Почапами, з другого боку [34, т. 9, с. 132-133]. Ці матеріали вказують, що Почапи, як і Лагодичі, адміністративно входили до складу Буського повіту Белзького воєводства. Оскільки обидва поселення належали Іванові Белзецькому, то він сам встановив між ними розмежувальний знак (наріжний копець), що розміщувався на півдні недалеко від Белзецького ставу. Між Почапами і Лагодичами вклинилася полоса хильчицьких володінь, розміщених над річкою Белзець. Розмежувальні акти дозволяють приблизно відтворити межу на правому березі Белзця. Однак наявні

матеріали не дають змоги встановити, наскільки далеко вона сягала на лівому березі.

Ще одна згадка про село відзначена нами **10 березня 1501 р.**, коли **шляхтич Якуб (Яків) Белзецький позичив 10 гривень шляхтичу Томашеві на прізвисько «Лихий»**. Позичальник зобов'язувався повернути кредит до чергового свята святого Фоми, а у випадку порушення договору зобов'язувався допустити до своїх володінь у Почапах уповноважену особу Якова Белзецького з метою повного погашення заборгованості. Схоже, що основним власником села Почапи на той час був саме Яків Белзецький, однак частина власності належала і Томашеві Лихому [34, т. 19, с. 472].

Деякі деталі до характеристики Почапів можна почерпнути з люстрації земель Белзького воєводства, що проводилися у 1531 р. після татарських набігів. У документі зазначається, що у Почапах обробляється три з половиною лани, тобто близько 70 гектарів, а також працює водяний млин з одним колесом [43, т. 18-1, с. 247].

І, нарешті, кілька слів **про етимологію найменування «Почапи»**. І теперішня назва **«По-чапи»**, і давні словотвори у формі **«Под-чапи»** не залишають сумніву, що вони пов'язані зі словом **«чапи»**. Однак багатозначність цієї мовної одиниці породжує чимало версій. Хтось пов'язує це слово з ногами і вайлуватою, повільною, але впевненою ходьбою. **«Чап, чап до Почап, гич, гич до Жулич»**, – говорили наші давні предки, натякаючи, що до Почап вела добра бита дорога, а до Жулич – нікудишня, бо по ній було важко і їхати, і ходити. **«Ні гич»** – зовсім ніяка – так перекладають цей вираз науковці [8, т. 1. с. 510-511]. Однак, схоже, ця приказка виникла значно пізніше, тобто в австрійські часи, коли із Золочева до Почап, а далі до Білого Каменя був споруджений битий шлях (гостинець з битого каміння), але в давні часи, про які ми ведемо мову, і до Почап, і до Жулич, як і до інших навколишніх поселень, дороги навряд чи особливо вирізнялися одна від одної.

Можна шукати корені походження назви **«Почапи»** в польському слові **«czapa»**, що означає **«шапка»**, бо Почапи розміщені на північний захід від невисокого узгір'я, що нагадує шапку. Виникають асоціації і з угорськи словом **«csapás» («стежка»)**, що пов'язане з дієсловом **«csap» – «бити»**, тобто **«торувати шлях»** [8, т. 6, с. 279]. Через розлогі болота, що розкинулися на півночі від села, у давнину доводилося, очевидно, не раз прокладати штучні стежки-

дороги, щоб не обходити ці місця далекою стороною. Однак нам здається, що **більші шанси бути першоосною назви має українське слово «чапера», що в скороченій формі виглядає як «чапа».** У давнину слово «чапера» («чапа») вживалося на позначення «розсохи» – «розвилки» [8, т. 6, с. 296]. А Почапи якраз розмістилися біля двох важливих розвилок. Одна з них, якщо рухатися з Хильчиць, у Почапах скеровувала подорожніх або до Белзця, або ж до Жулич і Черемошні, а якщо ж рухатися у зворотному напрямі, то на виході з села була друга розвилка із гілками до Хильчиць і до Княжого. У XV ст. найважливішою вважалася ділянка дороги від Княжого до Почап і Черемошні, адже вона була частиною шляху, що сполучав між собою два головні міста нашого краю – Гологори і Олесько.

Так, на нашу думку, утворилася назва села, що виросло **«под (під) чапами»**, тобто **«біля чапів-роздоріж»**. За аналогічною схемою виникли назви багатьох поселень, наприклад Підгайці, Підберізці, Підкамінь, Підгірці тощо. Щоправда, згодом з первісної назви **«Подчапи»** випала літера «д», що стало наслідком ослаблення в пам'яті людей первинного зв'язку назви з **«чапами-розвилками»** і вибуття слова **«чапи»** з активного мовного словника.

УШНЯ – VSZNA

НАЗВА СЕЛА зафіксована у формах **«Vszna», «Vsthsnya».** Найдавніша згадка, виявлена нами в судових записках **«Актів городських і земських...»**, відноситься до **18 листопада 1452 р..** Вона пов'язана зі зверненням до суду нового власника-розпорядника села **Матвія Снятина** – львівського міщанина і райці (члена львівської міської ради) [34, т. 14, с. 352].

Як свідчать записки, королівське село Ушню, як і сусідній Комарів, Матвій Снятин отримав у користування на підставі судового рішення. До нього ці маєтності посідав **Олехно Черемоський** з сусіднього села Черемошня. Але коли Матвій Снятин підписав документи про передачу власності і почав хазяйнувати, то його зупинив пан Олеський (dom. Olesky) – очевидно, власник Олеської домінії Ян Сенинський-Олеський, який буквально вигнав Снятина зі його нових маєтностей. Формальною причиною стала заборгованість попередньому посесору Ушні і Комарова Олехнові Черемоському тридцяти заставних гривень, які начебто мав виплатити новий

посесор – розпорядник маєтністю. Та в той же час сам Олехно Черемоський виявився боржником мешканців Ушні і Комарова, бо змушував їх працювати на себе, але не заплатив **10 срібних монет (decem grossiculos)**. Тож визнаючи свій борг, Матвій Снятин одночасно наполягав на своєму праві у супроводі возного (судового урядовця) забрати п'ять волів в рахунок боргу з сусіднього маєтку для своїх підданих [34, т. 14, с. 352].

Судова справа від 18 листопада 1452 р. започаткувала тривалу судову тяганину між Олехном Черемоським і Матвієм Снятиним з різних господарських і фінансових питань. Показова у цьому плані конфліктна ситуація від **1453 р.**, коли Олехно Черемоський, власник водяного млина, конфіскував у своїх сусідів пару волів і два міхи щойно змеленого пшеничного борошна. Повертати забране довелося через суд і за присутності уповноваженого судом шляхтича Альберта Белзецького [34, т. 14, с. 366]. Суд також заборонив надалі Олехнові Черемоському вчиняти подібне як стосовно самого Матвія Снятина, так і його підданих з Ушні і Комарова.

Олехно Черемоський, як і його наступники, не хотіли миритися зі втратою свого впливу на сусіднє село Ушню і намагалися прилучити його до своєї володінь. Вже у 1469 р. село значиться серед королівських маєтностей, що перебувають у заставі, а саме у користуванні **Богдана Олехновича з Черемошні**. На Ушню було записано 40, а потім 60 гривень [43, т. 18-1. дод., с. 43].

Невдовзі Ушня цілком перейшла у власність шляхтичів Черемоських. У 1498 році рідні брати Микола, Андрій і Фелікс Богдановичі фігурували як спадкові власники Черемошні і Ушні [34, т. 15, с. 554].

За даними люстрації (податкового реєстру) 1515 р., що проводилася після спустошливого татарського набігу у 1512 р., Ушня мала 4 лани оброблюваної землі, тобто близько 80 га. Двома ланами володів Жоратинський, а ще двома – Андрій, співвласник Черемошні [43, т. 18-1, с. 158]. Ушня мала однакову кількість ріллі з Черемошньою, але переважала сусідній Комарів. Тобто, належала до більших поселень краю.

Щодо етимології назви села, то вона обґрунтована в моїй попередній праці і пов'язана з природною особливістю русла річки, яке утворювало тут своєрідне «ухо» («вуха»). Однак словотворна форма «Vsthsnya» («Устшня») дозволяє уточнити, що

«ухо» могло творити і «устя» струмка Бужка, який саме тут впадав у річку Буг.

ХИЛЬЧИЦІ (ХИЛЬЧИЧЕ) – CHYLCHYZCZE

У ДАВНІХ АКТАХ згадується переважно як «Хильчиче» («Chylczycze»), однак трапляються також назви «Хильчіче» («Chylczicze»), «Хильчиче» («Chilczycze»), «Хильчіче» («Chilczicze») [34, т. 15, с. 589]. Мовна форма «Хильчице» («Chylczyce») утворилася згодом під впливом польського називництва і зафіксована у судових заявах від 1649 р. [9, т. 5, с. 233].

Перші згадки про Хильчиці, виявлені нами, датуються 1442 роком, коли 19 жовтня і 2 листопада 1442 р. були зафіксовані судові суперечки між Глібком (Глебком) Хильчицьким (Hlebkonen Chyelczysky) і шляхтичем Станіславом Митулинським [34, т. 14, с. 62, 64].

У судових записках земських судів часто згадуються як Глібко Хильчицький, так і його сини Олександр, Іван та Васко, а також його спадкоємиця, напевно дочка, Марія, що згодом згадується як дружина Яцька Хильчицького.

При розмежуванні хильчицької власності з Городиловом, Жуличами, Лагодичами і Почапами у 1488 р. рідні брати шляхтичі Яцько та Ігнат виступають спадковими власниками Хильчиць [34, т. 9, с. 131-135].

Як свідчать розмежувальні акти, Хильчицям належали обширні землеволодіння, що займали значні площі не тільки навколо села, але й вклинювалися між Почами і Жуличами та Лагодичами, простягаючись аж до Белзецького ставу. Брати Яцько та Ігнат претендували навіть на сам Белзецький став і неодноразово захоплювали розміщений на березі водяний млин. У той же час їм належав став у самих Хильчицях.

Згодом село втратило значну частину цієї власності. Можливо, це сталося на початку XVI ст., коли під час татарського нашествя село було «спалене до тла» («funditus crematom»). Так зазначалося у податковому реєстрі 1515 року. У цьому документі Хильчиці згадувалися серед маєтків Золочівського ключа як село, з якого

неможливо зібрати податків [43, т. 18-1, с. 158]. Однак Хильчиці зуміли відродитися з попелу.

ЧЕРЕМОШНЯ – CZEREMOSZNA

В ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ XV ст. згадується також як «Czeremeschna» («Черемешна»), «Czeremaszna» («Черемашна»), «Czeremeszno» («Черемешно») «Czeremiszn» («Черемішно») та у деяких інших подібних формах [34, т. 14, с. 527].

Першою письмовою згадкою про село можна вважати 1432 рік у зв'язку із записом про Олехна Черемоського («*Olechno Czeremoski*») – військового шляхтича-землянина, який відбував службу в Олеському замку і отримав у користування службове село Черемошню як відповідну винагороду. За участь в антипольському повстанні під проводом олеського старости Івашка Преслужича Рогатинського польський король Ягайло спочатку конфіскував поселення в Олехна Черемоського, але згодом повернув йому назад [39, с. 45].

Шляхтич Олехно вдруге згадується як «олеський землянин», тобто знову ж військовий службовець Олеського замку, у 1439 році, коли новий польський король Владислав III Варненчик за сумлінну службу передав йому у користування королівське село Комарів (попередник містечка Сасова) [34, т. 9, с. 54-55]. Тож у 40-их і на початку 50-х років XV ст. роках Олехно Черемоський виступає не тільки як дідич Черемошні, але й як посідач (користувач) сусідніх королівських сіл Комарів і Ушня.

Село Черемошня широко представлена в судових справах гродських і земських судів Руського воєводства. Тільки в 14 томі «Актів гродських і земських з часів Речі Посполитої з так званого Бернардинського архіву у Львові», який охоплює найдавніші записки львівських судів 1440-1456 рр., Черемошня фігурує щонайменше у 60 судових записках [34, т. 14, с. 527]. За цим показником з ним не може змагатися жодне з сусідніх сіл.

Найчастіше Черемошня згадується у зв'язку з його власником Олехном Черемоським («*Olechno de Czeremeszna*», «*Olechno Czeremaszky*»). З 1452 р. фіксуються активні судові спори між Олехном Черемоським і Матвієм Снятином, який через суд став посідачем (посесором) королівських сіл Ушня і Комарів, позбавивши такого права Олехна.

Через суд Олехно Черемоський вирішував спірні питання з впливовими особами Руського воєводства, як, наприклад, з львівським воєводою Петром Одровонжом, олеським старостою Іваном Сенинським. Судові суперечки стосувалися також Марії Хильчицької, жителів Пітрича Малоша і Ходора (Ходька) [34, т. 14, с. 308, 379]

В опублікованих джерелах згадуються також дружина Олехна Черемоського на імення Федька, сини Олександр і Андрій (Богдан), внуки Микола, Андрій і Фелікс Богдановичі [34, т. 15, с. 596].

У 1515 р. Черемошня мала 4 лани оброблюваної землі, тобто близько 80 га. Однією половиною земельної власності володів Жоратинський, а другою – Андрій Черемоський. У власності останнього перебував і водяний млин. Податок з млинового кола оцінювався в 1 фертон¹ [43, т. 18-1, с. 158]

У люстрації згадується, що село вже мало священика, тобто на той час було центром парохії. Однак у зв'язку з татарським набігом священнослужитель зник.

---

¹ Фертон (лат. *ferto*, *fertonis*, нем. *Viertung*) – лічильно-вагова грошова одиниця, що становила четверту частину гривні (марки).

КРЕМІ ШТРИХИ ДО ІСТОРІЇ БІЛОГО КАМЕНЯ І ЗОЛОЧЕВА

БІЛИЙ КАМІНЬ – ВІАЛУКАМІЄНЬ

В АКТАХ ГРОДСЬКИХ і земських, опублікованих приблизно століття тому, а також у поборових звітах XV–XVI ст. згадки про Білий Камінь нами на виявлено. Це при тому, що зафіксовані свідчення про всі інші сусідні з Жуличами населені пункти, а про деякі, як, зокрема, Черемошню, таких згадок більше сотні.

Ця обставина опосередковано підтверджує наше припущення, що перша писемна згадка про село, яку деякі історики і краєзнавці датують **1493 роком** [13, с. 398], є на цей час гіпотетичною і вимагає підтвердження достовірними історичними джерелами [14, с. 109-110]. Значно більше аргументів, що свідчать про **заснування Білого Каменя князями Вишневецькими** на межі XVI–XVII ст., коли князь Юрій Вишневецький збудував на березі Бугу між Черемошньою і Бужком розкішний замок з **«білого каменя»**. Про нього згадує у своїх записках Ульріх фон Вердум, який мандрував нашими краями у 1671 р. Саме **білокам'яний замок, споруджений 1611 року, міг стати і джерелом назви «Білий Камінь»** [2, с. 97].

Додатковими аргументами на підтвердження нашої версії служать:

- згадка про Білий Камінь Ульріха фон Вердума у 1671 р. на шляху між Глинянами та Олеськом і відсутність її в Еріха Лясоти, який 1594 р. мандрував тим же маршрутом і згадував лише про село Бужок (Буг), що розкинулося біля підніжжя гір

над річкою Бугом [21, с. 99, 110]. Очевидно, Ульріх фон Вердум згадував у 1671 р. лише про Білий Камінь, тому що він на той час став значнішим поселенням, ніж сусідній Бужок.

- згадка 1488 року про дорогу від Гологір до Олеська, яка проходила через Княже, транзитом біля Жулич, а далі через Черемошню, не потрапляючи на Білий Камінь [34, т. 9, с. 132];
- географічне розташування містечка, яке буквально втиснулося між землеволодіннями Бужка і Черемошні. Навіть на австрійській карті 1855 року Білий Камінь не тільки на сході і заході, але й на півночі і півдні повністю оточений землями Бужка і Черемошні. Територія містечка, разом з клптиком приналежних луків, становила лише 3-4 км². Тож Білий Камінь був цілком відрізаний від своїх основних землеволодіннь, що розкинулися довкола теперішньої Гавареччини [33].
- свідчення про активне заснування на межі XVI – XVII ст. нових міст із замками і фортецями – Любич (1584), Жовква (1603), Сасів (1615) та ін., у т. ч. й Білий Камінь. Новопосталі міста засновувалися або ж на місцях давніх поселень (Жовква – Винники, Сасів – Комарів), або ж біля існуючих населених пунктів – Любич – біля села Броди, а Білий Камінь – біля Черемошні і Бужка. Нові міста отримували й нові назви, що збереглися до нинішніх днів. Однак не всі. Назва Любич протрималася менше 50 років, бо перемогла місцева традиція називати місто Бродами, а давнє сусіднє села стало іменуватися Старими Бродами [19, с. 51]. Відомий польський історик і етнограф Олександр Яблоновський, описуючи Львівські землі XVI ст. у складі Речі Посполитої, називав значними (гніздовими) поселеннями Олеської волості над Бугом села Белзець і Черемошню, а міста Сасів і Білий Камінь вважав закладеними пізніше [43, т. 18-2, с. 382].

Оскільки у XV – XVI ст. Білий Камінь не засвідчений як самостійне поселення, він міг бути заснований або ж цілком на

новому місці біля межі землеволодінь Черемошні і Бужка, або ж, в іншому разі, на місці присілка, який, найімовірніше, належав до Черемошні. Не випадково, вже у 1649 році магнатам Вишневецьким належав і Білий Камінь, і села Черемошня та Ушня [9, т. 5, с. 246].

ЗОЛОЧІВ – ZLOCZOW

НАЙДАВНІША ПИСЬМОВА згадка про Золочів, знайдена в архівних документах останнім часом, датується **1423 роком**, коли Золочів перейшов від родини Кердеїв у власність Яна Менжика. Ця дата відображена нині у різних друкованих та електронних джерелах [11]. Таким чином вік Золочева, зафіксований у писемних актах, збільшився майже на 20 років. Адже протягом багатьох десятиліть **першою згадкою про Золочів вважався 1441 рік**, коли польський король Владислав III подарував магнату Яну з Сєнни (Сєнинському) Олеський замок і навколишні села Олеської землі, а серед них і Золочів, як нагороду за оборону руських земель від турків і татар [13, с. 365].

Однак виявилось, що 1441 рік не можна вважати ні першою, ні навіть другою письмовою згадкою про Золочів. По-перше, у грамоті (привілеї) короля Владислава III Ягеллончика про передачу Яну Сєнинському в 1441 р. мова йшла про Олесько і села Олеського повіту без конкретизації назви самих населених пунктів [33]. По-друге, згідно з іншими джерелами, Золочів взагалі не передавався у власність Яну Сєнинському, а залишався королівським селом. Підтвердженням цьому служить грамота короля Владислава III від 23 серпня 1442 року, в якій Золочів згадується як королівщина – **«villa nostra Szloczow»** – **«наше село Золочів»**, що розташоване у Львівському повіті Руського воєводства [34, т. 7, с. 83].

У багатьох історико-краєзнавчих виданнях зберігається часткове посилення на цю грамоту. Зокрема згадувалося, що король Владислав III у 1442-1443 роках «заборгував» селу Золочів значну суму (300 гривень) [19, с. 30]. Однак таке твердження не дуже точне.

Грамота заслуговує, щоб її розглянути детальніше. Як і більшість тогочасних документів, вона написана латиною і

повідомляє, що **«Владислав, милістю Божою король Угорщини, Польщі, Далмації, Хорватії і т.д., верховний господар Литви, володар і спадкоємець Русі і т. д.»** записує **«Георгію, або Струмилі з Димошина»** двісті гривень на своєму селі Золочів, що знаходиться у Львівському повіті Руського воєводства. Двісті гривень (у кожній, уточнюється, по 48 грошів) стали нагородою для галицького шляхтича і королівського урядника Георгія (Юрія) Струмила, якого король назвав **«дорогим вірним другом»**, що особливо відзначився у придушенні ребелії (тобто, бунту чи повстання) в Угорщині¹. Але оскільки в королівській казні постійно відчувався дефіцит грошей для подібних винагород, то, за тодішньою традицією, Владислав III надав право Г. Струмилі користуватися в королівщині Золочів усіма господарськими спорудами і сільськогосподарськими угіддями (полями, лугами, лісами, ріками, озерами, ставками, млинами, пасіками тощо), а також податками та іншими прибутками села, допоки двісті гривень не будуть виплачені йому або його спадкоємцям.

Таким чином, королівське село Золочів з 1442 р. перебувало у майновій заставі в Георгія Струмила з села Димошина – майбутнього засновника міста Кам'янка Струмилова (нині – Кам'янка-Бузька). Королівська застава у 200 гривень свідчила, що на той час Золочів вже був значними населеним пунктом з активною господарською діяльністю. Однак вже через рік король Владислав III 14 травня 1443 р. записав 100 гривень шляхтичу **Міхалові з Бучача (Бучацькому)**, передавши йому у заставу Золочів [34, т. 7, с. 84].

Деякі дослідники Золочева висловлюють здивування, як могли двоє різних власників одночасно управляти містом. Однак треба врахувати, що за тодішньою традицією новий користувач(посідач чи орендатор) вступав у свої права тільки тоді, як були проведені розрахунки з його попередником. Тобто, спочатку Георгій Струмило

---

¹ Ребелією названий виступ частини угорської шляхти проти Владислава III після його коронування угорським королем у 1440 році. У його придушення брали участь і Ян Сенинський, і Юрій Струмило. Саме за активну участь у цих подіях Ян Сенинський отримав Олесько і села цього повіту, що приблизно з 1432 року перебували у його користуванні, у вічне володіння, а Юрій Струмило відзначений двомастами гривнями, забезпечених заставою Золочева.

отримав свої 200 гривень, а вже тоді у Золочеві почав господарювати Міхал з Бучача.

Як королівське поселення **Золочів** згадується і **1469 року**, коли була проведена люстрація королівських володінь, що перебували у заставі. У документів вказана заставна сума з 1000 гривень, що складалася з чотирьох часток по 200 гривень і двох часток по 100. Заставоутримувачем значився рідний брат Яна Сенинського – власник Гологір **Андрій Сенинський** [43, т. 18-1, дод., с. 25]. Цілком ймовірно, що у випадку з Андрієм Сенинським йшлося не стільки про винагородження за особливі заслуги, тим більше шість разів підряд, як про грошові позички королю у різний час і на різні суми. У результаті Сенинські забезпечили собі тривке користування Золочевом на правах застави, хоч цей процес не відбувався гладко. 8 квітня 1469 р. суддя Петро з Браниць та підсудок Ян з Високого, за скаргою Миколая Гжимали позбавили Катерину, жінку Андрія з Сенни, права побирати мито в селі Золочеві [11].

Та вже невдовзі Сенинські викупили це перспективне поселення з огляду на його вигідне розташування і працьовитих мешканців. У **1476 р.** власником Золочева виступає **Павло Сенинський**, один з синів Яна Сенинського і спадковий власник частини **Олеських маєтностей** [34, т. 15, с. 191]. Значення Золочева в маєтності Сенинського зросло настільки, що він наприкінці 80-х років XV століття замість імені та прізвища «Павло з Олеська» почав вживати «**Павло з Олесько і дідич Золочева**» або ж просто «**Павло з Олеська і Золочева**» («**Paulus de Oleszko et Zloczow**») [34, т. 9, с. 136].

Свідченням турботи Павла Сенинського про розвиток новопридбаної маєтності став **судовий процес від 5 серпня 1476 року** проти дрібного торговця (крамара) Миколи і львівського міщанина Мартина Кухти, які було викупили у мешканців Золочева рибний став за 80 гривень грішми, а також за половину каменя¹ стручкового перцю і талант² шафрану. Таку ціну Павло Сенинський вважав несправедливою, оскільки помилково була оцінена грошова вартість і

---

¹ *Камінь* – одиниця маси сипучих речовин і штучних товарів у роздрібній торгівлі Речі Посполитої. З XIV ст.. найбільш застосовувалися австрійський (11,203 кг) і пруський (для легких речовин 5,145 кг, для важких 10,290 кг)

² *Талант (аттичний)* – грецька міра ваги (26,2 кг).

важливість рибного промислу. Він вирішив повернути став золочівським селянам, а заплачене торговцем Миколою і львівським міщанином Мартином Кухтою пообіцяв повернути «одною фірою» – **«ednym powozem»**. Як компенсацію за збитки, яких могли зазнати ці власники за час експлуатації ставу, Павло Сенинський запропонував виплатити їм до 80 гривень.

З іншого боку, новий власник Золочева пообіцяв у випадку повернення ставу золочів'янам надавати їм необхідну допомогу в утриманні, а при спуску води і переробці виловленої риби, дарувати по 2 копиці сіна [34, т. 15, с. 191].

Спуск (спуст) ставу зазвичай відбувався раз на 2-3 роки, а сіно використовувалося при солінні і копченні риби. Зокрема, дуже важливим було сіно на завершальному етапі копчення риби, оскільки дим від нього надавав щукам, линам та іншим видам риби особливу аромату від лугових трав і квітів.

Львівського підкоморія Павла Сенинського можна вважати ініціатором і фактичним організатором перетворення села Золочева на місто. Остання письмова згадка про Павла Сенинського, як власника Золочева, датується 25 жовтня 1493 роком [34, т. 15, с. 313], а вже 3 жовтня 1494 року у судових записках ми зустрічаємо запис про побори «шосу» – спеціального міського податку – у місті **Золочеві (in opido Sloczow)**, яке згадається разом з містом Гологороми (**opido Gologori**) [34, т. XV, с. 321]. На думку польської дослідниці історії Золочева Луції Харевічової, з кінця XV ст. і до 1525 року, коли королівський привілей оголосив про надання місту магдебурзького права, у Золочеві вже були закладені традиції міського життя і громадського самоврядування на основі польського та іншого (руського) права [36, с. 18].

Наприкінці XV – початку XVI ст. був сформований і Золочівський маєтковий комплекс («ключ»), що складався з самого міста і кількох десятків сіл. Основою Золочівського ключа стала південна частина так званих олеських маєтків магната Яна Сенинського, які, схоже, ще до його смерті (1477 р.) були розділені між синами Петром і Павлом. Петрові Сенинському-Олеському перейшли маєтності довкола Олеська, умовно по правій стороні від річки Західного Бугу, а Павлові – по лівій стороні. Однак серед отриманих поселень не було таких, що могли за своїм географічними

положенням і господарським потенціалом претендувати на центр маєткового комплексу. Таку роль міг виконувати саме Золочів, розміщений на вигідних торговельних шляхах і на місцині, придатній для перетворення поселення на значний оборонний пункт. Це, очевидно, стало додатковим мотиваційним підґрунтям набуття Павлом з Олеська повноцінного права на Золочів, що знаходився біля західної межі його маєтків.

У 1532 році Золочівський маєтковий ключ перейшов від Станіслава Сенинського до яворівського старости Андрія Гурки. Завдяки збереженим документам можна спробувати ідентифікувати і 21 населений пункт, що передавався новому власнику разом із Золочевом. А це «**Zloczowka, Jelechowicze, Horodilow, Zulicze, Dobrzelicze, Cruhow, Noscze, Monilowka, Tolstoholowy, Myetenyow, Iwaczowka, Luka, Czolazyn, Podlibcze, Pluhow, Kyeikow, Struczin, Manayow, Brozow, Byenyow i Oleyow**». Це ми цитуємо акт від 3.02.1532 р. про дарування Золочева разом з селами ключа Андрієві Гурці, а 4.02.1532 р. був складений ще один документ – про продаж тих же маєтків, у якому окремі назви вказані дещо по-іншому [36, с. 117, 123]. Укладання двох документів були викликане тодішньою традицією, за якою продаж Золочева разом із селами ключа здійснювався у формі дарування [36, с. 22]. Тож у дужках ми подаватимемо відмінні назви.

Навіть при побіжному прочитанні значна частина назв легко асоціюється з нинішніми найменуваннями і чітко проглядається просторово-місцинний принцип порядковості, пов'язаний з сусідством перелічених поселень. Тож розглянемо їх у порядку, викладеному в документі:

1) **Zloczowka (Sloczowka) – Золочівка** – приміське село, яке згодом втратило свою історичну назву і було назване «**Бенів**». Тепер воно повернуло своє первісне наймення Золочівки;

2) **Jelechowicze (Jelechowycze) – Єлеховиче** – нині **Єлиховичі**. Протягом століть село розвивалося в тісній спілці із Золочевом, особливий вплив у Єлиховичах мали римо-католики, а місцеві греко-католики тривалий час належали до Жулицької парафії;

3) **Horodilow (Rodilow) – Городилів**. У XV-XVI ст. саме через Городилів і Ушню вела основна дорога із Золочева до Олеська.

4) **Zulicze – Жуличе** – нині **Жуличі**. Крайнє село Золочівського ключа на півночі;

5) **Dobrzelicze** – Добреличе, або ж, за нинішньою традицією, **Добреличі**. Враховуючи просторово-місциний принцип укладання списку, можна допустити, що село розміщувалося десь по сусідству з Жуличами або між Жуличами і Круговим. Ми раніше писали про зникле з історичної карти село **Лагодиче**, що розміщувалося на заході від Жулич, і схоже, подібної долі зазнало ще одне сусіднє поселення – Добреличе, що розташовувалося на сході від Жулич;

6) **Cruhov** – нині **Кругів**. Разом з Жуличами становив північну межу Золочівського ключа;

7) **Nosze** – **Ноше** – нині **Нище**, Зборівський р-н;

8) **Monilowka (Monylowka)** – **Монилівка**, Зборівський р-н;

9) **Tolstoholowy (Tholstoholowy)** – **Толстоголови** – нині **Тустоголови**, село біля Зборова;

10) **Myetenyow (Myotenyow)** – **Метенів**, Зборівський р-н;

11) **Iwaczowka** – **Івачівка** – нині **Івачів**, Зборівський р-н;

12) **Luka** – **Лука**, Золочівський р-н;

13) **Czolazyn (Czolazin)** – **Чолажин**. На карті 1924 р. позначений як **Czulażyna** – **Чулажина** – сільце біля Підлипців, Золочівський р-н;

14) **Podlibcze (Podlipcze)** – **Підлипче** – нині **Підлипці**, Золочівський р-н;

15) **Pluhow** – **Плугів**, Золочівський р-н. Тут знаходиться так зване «плугівське дефіле» – вузький прохід, що розділяє низькогірні пасма Гологір і Вороняків;

16) **Kyeikow (Cultow)** – **Кийків** – нині присілок Струтина. Друга форма – **Cultow** – цілком спотворена і радше нагадує село Колтів, а не Кийків;

17) **Struczin** – **Стручин** – нині **Струтин**, Золочівський р-н. Перша згадка про село пов'язана зі службовими маєтками Олеського замку у 1432 р.;

18) **Manayow** – **Манаїв**, нині Зборівський р-н;

19) **Brozow (Bereyow)** – польські дослідники ідентифікують поселення під назвою «**Brzozów**» [36, с. 26), а українські, відповідно – «**Березів**». Проте складніше співвіднести таку назву поселення з якимось конкретним пунктом в околицях вищезгадуваної Манаївки. Хіба що можна допустити, що колишній Березів (Березовиця) – це нинішнє село **Бзовиця** біля Оліїва (нині Зборівський р-н);

ЗОЛОЧІВСЬКИЙ МАЄТКОВИЙ КЛЮЧ.

Станом на 1532 р., коли маєтки
Станіслава Сенинського перейшли
у власність до Андрія Гурки.

► Рис. 11. Карто-схема Золочівського маєткового ключа.

20) **Wyenyow – Бенів**. Першою спадає гадка, що 1532 року в околиці Золочева одночасно існували Золочівка і Бенів, які згодом злилися в одне поселення під назвою «Бенів». Не відкидаючи категорично такий варіант, все ж мусимо відзначити, що в аналізованому переліку населених пунктів загалом дотриманий просторово-місцинний принцип їхнього подання (див. рис. 11). Тому, найімовірніше, село під назвою «Бенів» розміщувалося десь неподалік Манаїва і Оліїва – на землях нинішньої Зборівщини. Як варіант, можна розглядати і нинішній **Ренів**;

21) **Oleyow (Holeyow)** – **Оліїв**, нині Зборівський р-н. 1532 рік вважається першою письмовою згадкою цього села. І не тільки його.

Таким чином, із усіх сіл Золочівського ключа, що були продані 1532 р. Андрієві Гуркові, можна впевнено ідентифікувати 18 населених пунктів, що збереглися переважно як самостійні поселення це 16 сіл і 2 нинішні присілки – **Кийків і Чолажин**. Ще три поселення, а саме **Добреличе, Березів і Бенів** (зборівський) умовно можна віднести до зниклих, хоч необхідно врахувати, що село Золочівка ще до кінця XVI ст. було перейменоване на Бенів (Беняви) [36, с. 27]. Більша частина згаданих поселень (12) позначена на землях нинішнього Золочівського району, решта – 9 сіл – належать до сучасної Зборівщини.

Пропонована картосхема маєтків Золочівського ключа дає можливість нам повніше уявити південну частину колишньої Олеської землі, успадкованої після Яна Сенинського його сином Павлом, львівським підкоморієм. Картосхема підтверджує, що не випадково серед службових маєтків Олеського замку у 1432 р. згадувався Струтин з його власником Дзюрдзьом Струтинським [13, с. 194]. Адже Олеські землі сягали ще значно південніше від цього села – аж до нинішнього Зборова.

На завершення кілька міркувань щодо етимології назви «Золочів». Багато дослідників, посилаючись на давню традицію з XVII ст., виводять наймення від оточуючих місто **золотих хлібних ланів** [36, с. 14]. Також часто згадується слово «злуч», бо в Золочеві сходилися («злучалися») важливі торговельні шляхи. Однак необхідно розглянути і походження географічної назви від найменування особи. Адже топонім з суфіксом **-ів (-ов)** вказує на присвійний характер назви і найчастіше походить від імені чи прізвища засновників чи власників поселення. У випадку із «Золочевом» це міг бути Злат (**Злот, Золот**), точніше, похідні від нього **Златич – Злотич – Золотич**. Початкова назва поселення Злотича – «**Злотичів**» – згодом трансформувалася у «**Злотчів**» – «**Злочів**» – «**Золочів**», що спричинила народна традиції спрощувати ускладнені називні форми. В Словнику літописних географічних назв зафіксована форма «**Золотчя**», яку можна вважати спорідненою із назвою «**Золочів**» [6, с. 62-63].

А Д Б У Ж А Н С Ь К И Й К Р А Й У 1648-1649 РОКАХ ЗА ЧАСІВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

ЦІКАВИМ ДЖЕРЕЛОМ до історії Галичини стали податкові заяви і присяги, складені селянами Львівської землі перед судовими органами і великими землевласниками у зв'язку зі спустошенням краю під час Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького

Спустошення стали наслідком воєнних дій кінця 1648 – початку 1649 років, що в багатьох випадках унеможливили сплату передбачених податків. Як відзначено у присязі представників села Комарів, **«через спустошення неприятелем року і весни нинішньої, а також часу недавнього»** (**«dla spustoszenia przez nieprzyiaciela roku u wiosny teraznieyszey, także u czasu niedawnego»**) [9, т. 5, с. 268].

Мова йшла про похід Богдана Хмельницького на Львів восени 1648 р., але особливо про набіги вимушених спільників Богдана Хмельницького татар весною 1649 року під час облоги Збаражського замку. Татари двічі зрадили Богдана Хмельницького, бо, по-перше, пішли на порозуміння з поляками і змусили гетьмана підписати не вигідну для нього Зборівську угоду, а по-друге, сильно пограбували і спустошили навколишні села, забравши багатьох людей у неволю.

У квітні-липні 1649 р. селяни Львівської землі Руського воєводства складали судову присягу про те, що спустошені села не можуть платити податку.

Пані Дацьків та зять Іван Яреків з села Белжець, Яцько Бобичів – присяжний (помічник сільського старости) з Жулич, Васько з села Буг (Бужок) заявляли, що внаслідок спустошення сіл і церков, вимирання людей і забрання в неволю не змогли зібрати теперішніх поборів (податків) у повному обсязі, а лише 13 зл. з Белжця, 3 зл. з Жулич і 16 зл. з Бужка. [9, т. 5, с. 246]. Очевидно,

що Жуличі зазнали найбільших втрат, оскільки сплатили лише 3 зл. податку.

Представники Белжця, Жулич і Бужка присягали разом, бо на той час всі вони належали шляхтичам Белжецьким (Белзецьким). Інші села, що належали великим землевласникам, складали присягу перед ними. А вже ті зверталися до суду.

Тому Ілько та Грицько Бинкарови з Ушні, Васько Пришляк і Федь з Черемошні присягали Яремі Михайлу Корибуту-Вишневецькому, воєводі Руської землі. Вони заявляли, що «через спустошення села і млина у Черемошні, вимирання людей і забрання в неволю» з Ушні зібрали лише 14 зл. поборів, а з Черемошні – 15 зл. [9, т. 5, с. 246].

Від татарських набігів завдана шкода була настільки великою, що з багатьох поселень не можна було зібрати жодних податків-поборів.

Селяни села Комарова (містечка Сасова) присягали 11 жовтня 1649 р. **Теофілії Собеській**, дочці засновника містечка Сасів Івана Даниловича. **Місько і Панько Дубичі** заявили:

«Присягаємо всемогутньому Господу, що через спустошення неприятелем року і весни нинішньої, а також часу недавнього, вимирання людей і забрання в неволю, спустошення цілого села не могли жодних (піс а піс) поборів вибрати» [9, т. 5, с. 268].

Так само **Теофілії Собеській** присягали **Олекса Бай з Городилова і Онисько з Підлипець**, що з таких же причин «не могли вибрати податків з жодного села» [9, т. 5, с. 227].

Село Хильчиці в той час належало **Єроніму (Яремі) Синявському**. Як свідчив місцевий селянин **Іван Бойко**, було спустошене все село – спалені церква і корчма, зруйнований млин, що унеможливило збирання будь-яких податків [9, т. 5, с. 233].

Подібні заяви склали і мешканці навколишніх міст – Білого Каменя, Олеська і Золочева.

31 травня 1649 р. міщани **Білого Каменя** присягали, що містечко спустошене, особливо на передмістях, людність потрапила у неволю або вимерла через заразу [9, т. 5, с. 175]. 28 травня 1649 р. **золочівські міщани** заявляли, що у місті й на передмістю нарахували 50 спалених домів, а ще 166 спорожніли через забрання людей у ясиру і смерть від зарази [9, т. 5, с. 173]. Про подібні спустошення

заявили і мешканці Олеська 2 червня 1649 р. [9, т. 5, с. 175].

**Вибіркові дані про стягнені податки у 1649 р.
і заплановані показники на 1650 р.**

№ за пор.	Назва населеного пункту	К-кість ланів	Зібрано податку в 1649 р.	1650 рік	
				належало зібрати	зібрано податку
1	Буг (Бужок)	3	16	24	?
2	Белзець	5	13	29	?
3	Білий Камінь		-	125	?
4	Жуличі		3		?
5	Комарів (Сасів)	7	-	45	2
6	Ушня	3	14	18, 20 ¹	?
7	Черемошня	5	15	36	-?
8	Хильчиці	5	-	37, 15	?

Джерело: [9, т. 5, с. IX-XVII]

---

¹ Перша цифра – податки з селян залежно від кількості ланів, а друга – податки з священиків, млинарів і корчмарів. У графі про Білий Камінь вказана загальна цифра з усіх категорій платників, у т. числі ремісників, торговців тощо.

І С Л Я С Л О В О

ВІДДАЮЧИ НА СУД ЧИТАЧІВ свої замітки про виявлені найдавніші письмові згадки про Жуличі і сусідні поселення над річками Белзець і Буг, хочу сподіватися, що вони не залишать байдужими моїх земляків. Можливо, хтось відкриє для себе нові сторінки історії рідного краю, хтось зацікавить ними своїх друзів, знайомих чи односельців, а ще, сподіваюсь, знайдуться ті, хто візьметься за складнішу справу – доповнити, уточнити чи продовжити викладене.

Під час презентації збірника «Жуличі. Василь Пачовський» у Жуличах і Золочеві 2015 року приємно було дізнатися, що активно працює над збором матеріалів про Жуличі Юрій Юречко – автор цікавих розвідок про Білий Камінь, Черемошню, Городилів. Йому, як духовному отцю і педагогу, особливо близька тема розвитку релігійного життя, жертвовної участі в долі окремих людей і сільських громад представників священицького стану.

Інший представник духовенства Олег Квасниця опрацьовує спогади про свого батька, уродженця Жулич Володимира Квасницю, який відважився стати священиком у часи розгулу комуністичного атеїзму. Був звинувачений в націоналізмі і висланий до Сибіру. Однак це не змусило його відректися від служіння рідному народу і Христовій церкві. Пам'ять про Володимира Квасницю бережуть не тільки вдячні земляки і колишні прихожани, але й професійно написані ним ікони.

Жуличі вже отримали свого дипломованого історика – це Леся Купин захистила дисертацію кандидати історичний наук у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Тема її дослідження стосувалася еміграції у міжвоєнний період до Франції громадян Другої Речі Посполитої, у т. ч. мешканців Галичини і,

зокрема, Жулич. Не всі місцеві матеріали увійшли до обмеженої науковими рамками дисертаційної праці і нині готуються до окремої публікації.

Тема рідного села стала провідною у другій поетичній збірці жуличанина Василя Хали «Розбитими дорогами», яку автор презентував перед земляками в листопаді 2015 р. Ліричні етюди «Мій край», «Підкирниця», «Сосенки», «Сторожиха», «Ех, поїду у Жуличі», «Золочівщина» та інші були тепло сприйняті і юними, і старшими жуличанами. Вони висловлювали побажання, щоб самотній поет продовжував поетичне освоєння тематики «святої землі прадідів», «славної малої батьківщини».

Перспективним майданчиком для висвітлення та популяризації історії села претендує стати персональний сайт Жулицької¹ загальноосвітньої школи, відкритий завдяки старанням директора школи Галини Цюпки і підтримці педагогічного колективу. Про серйозність намірів свідчить, зокрема, створений на сайті віртуальний музей найвидатнішого уродженця Жулич Василя Пачовського. Музей починає наповнюватися цікавими матеріалами і може стати важливим кроком до присвоєння Жулицькій школі імені видатного письменника і педагога.

---

¹ Офіційно Жулицька школи нині називається «Жуличівська». Така назва була запроваджена десь на початку 70-х років ХХ ст., коли нас, учнів, учителі переконували, що прикметник «жулицька» не відповідає нормам українського правопису і належить до застарілої розмовно-побутової лексики. А згідно з нормами правопису начебто має бути «жуличівська», а не «жулицька».

З роками довелося пересвідчитися, що таке твердження було не зовсім правильним. Адже згідно з «Українським правописом» від 1960 р., який діяв більше трьох десятиліть, і згідно з чинним нинішнім правописом при творенні прикметників за допомогою суфікса **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів, основа яких закінчується на приголосні **-к, -ц, -ч**, суфікс **-ськ(ий)** переходить у **-цьк(ий)** (§113-2) [27, с. 145-146]. Тож при творенні прикметника від топоніма *Галич* буде *галицький*, *Чернівці* – *чернівецький*, а *Жуличі* – *жулицький*.

Складається враження, що, змінюючи назву Жулицької школи, тодішні чиновники від освіти й самі були не дуже впевнені у правильності свого нововведення. Адже, за аналогією, вони мали б так само змінити назви Сновицької, Єлиховицької, Куровицької та деяких інших шкіл, що розмішені в населених пунктах з назвами на **-ичі**. Однак цього не відбулося. Таким чином можна впевнено сказати, що наймення «Жулицька» відповідало і відповідає як історичній традиції, так і нормам українського правопису.

До речі, недавно моя донька Ярина Квасецька – викладач Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича – під час опрацювання матеріалів кандидатської дисертації про розвиток педагогічної освіти на західноукраїнських землях, допомогла встановити дату заснування народної школи у Жуличах. Згідно з даними представників шкільної ради Золочівського шкільного округу австрійського періоду це 1865 рік. На той час Жулицька школа вважалася парафіяльним навчальним закладом, за який відповідав місцевий священик. Але вже згідно з шкільним законом від 14 травня 1869 року Жулицька народна школа з українською мовою навчання підпорядковувалася державним шкільним органам. У 1885 р. тут навчалось 132-і дитини [40, с. 222-223].

За своїм статусом Жулицька школа належала до «однокласових». Сучасних школярів і дорослих цей термін мимоволі вводить в оману, бо складається враження, начебто діти вчилися лише один рік. З цього приводу успішно спекулювали радянські історики, коли, не вдаючись у деталі, всіляко намагалися підкреслити відсталість австрійської системи освіти. Насправді, навчання в народних школах вже наприкінці ХІХ ст. було 6-річним, а поділ на філіальні школи, 1-класові, 2-класові, 3-класові тощо залежав від кількості учнів і учителів.

У Золочівському шкільному окрузі, який охоплював Золочівський і Бродівський повіти, нараховувалося у 1885 році 185 шкіл, з яких 19 були кількакласові, 93 – однокласові і 73 – філіальні. В середньому одну 1-класову школу відвідувало 77 учнів [40, с. 44-45]. Кожна школа, де навчалось понад 80 учнів, претендувала на статус 2-класової. Ще більше підстав для переходу у вищий ранг мала Жулицька школа, де навчалися 132 учні. Але, схоже, шкільні власті штучно стримували цей процес, посиляючись на брак педагогічних кадрів і організовуючи навчання у дві зміни...

Хай вибачать мене читачі за цей відступ про Жулицьку школу і намагання хоч скромним штрихом доповнити вже викладені матеріали. Це ще раз свідчить, що тема батьківського села і рідного надбужанського краю ніяк не хоче відпускати від себе... А може, ще пощастить до неї повернутися...

Чернівці, липень 2016 р.

1. Білий Камінь. – <https://uk.wikipedia.org>.
2. *Вердум, Ульріх фон*. Щоденник // Жовтень. – 1983. – № 3.
3. *Владимирский-Буданов М. Ф.* Очерки из истории литовско-русского права // Крестьянское землевладение. — Ч. III. — К.: Изд-во типографии Университета св. Владимира, 1893. — 83 с.
4. Гончарівка. – <https://uk.wikipedia.org>.
5. *Грушевський М.* Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 1991-1998. (Пам'ятки історичної думки України).
6. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К.: Наукова думка, 1985.
7. Етимологічний словник топонімів України / В. В. Лучик; відп. ред. В. Г. Складенко. — К.: ВЦ «Академія», 2014.
8. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [ред. кол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1982 –2012. – Т. 1: А – Г / [уклад.: Р. В. Болдирев та ін.]. – 1982. – 632 с.
9. Жерела до історії України-Руси / Під ред. М. Грушевського; С. Томашівського. – Т. 3-7. – Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 1900-1903.
10. Жуличі. Василь Пачовський: Збірник історико-краєзнавчих праць і літературно-художніх творів / Упоряд., автор передмови та прим. А.Т.Квасецький. – Чернівці: Зелена Буковина, 2013. – 398 с. + вкл. 60 с.
11. Золочів. – <https://uk.wikipedia.org>.
12. Золочівщина: минуле і сучасне / Упорядник М.В.Дубас. – Львів: видавництво “Мс”, 2006.
13. Історія міст і сіл Української РСР. В 26-ти т. / Гол. ред. колегія: Тронько П.Т. (голова редколегії) [та ін.]. – Київ: Головна редакція Української советської енциклопедії АН УРСР, 1968. – Том 3. – Львівська область / Ред. колегія тому: Маланчук В.Ю. (голова редколегії) [та ін.]. – 1968. – 979 с.
14. *Квасецька Я. А.* Становлення і розвиток системи навчальних закладів з підготовки дошкільних педагогів на західноукраїнських землях (остання третина ХІХ – перша половина ХХ ст.): метод. рек. до курсу «Історія дошкільної педагогіки» / Ярина Андріївна Квасецька. – Чернівці: Зелена Буковина, 2015. – 64 с.
15. *Квасецький А.* Образи з історії Жулич // Жуличі. Василь Пачовський: Збірник історико-краєзнавчих праць і літературно-художніх творів. – Чернівці: Зелена Буковина, 2013. – С. 60–237.
16. *Корчак А., Ульянов В.* Старі Броди чи Тріброди? До проблеми назви та локалізації Бродів ХІ – ХV ст. // «І»/ – Ч. 69. – 2012.

17. *Купин Л.Я.* Імміграційна політика Франції (1919-1939 рр.) [Текст]: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. історичних наук. Спец. 07.00.02 –всесвітня історія / Купин Л.Я: Міністерство освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів :ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 21 с.
18. *Лясота Еріх зі Стеблева.* Щоденник / Переклад з німецької – Галина та Іван Сварники // Жовтень. – № 10 (480). – Львів. Жовтень 1984. – С. 97 – 110.
19. *Мацюк О.* Замки і фортеці Західної України. – Львів: Центр Європи, 2005. – 200 с.
20. *Мицько І.З.* Давній Унівський пом'яник / І.З. Мицько // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. — Вип. 20. — С. 479-495.
21. Олесько. – <https://uk.wikipedia.org>
22. *Пачовський В.* Дума про Івана Безридного // Зібрані твори [Текст] – Нью-Йорк: Об'єднання укр. письменників "Слово", 1984 – . Т. 1 : Поезії. – С. 597-628.
23. Привілеї міста Львова (XIV-XVIII ст.) / Упорядник М.Капраль, наук. ред. Я.Дашкевич, Р.Шуст. — Львів: 2010.
24. *Резнік О. І.* Склад та компетенція підкоморських судів за статутом Великого князівства Литовського 1566 року // Актуальні проблеми держави і права. – № 49. – 2009. – С. 127-132.
25. *Смерека Б. В.* Зниклі поселення Львівської землі Руського воєводства у XVI-XVIII ст. та специфіка їх ідентифікації у фіскальних джерелах// Український історичний журнал, 2015. – Вип. 18. – С. 62-80.
26. Тлумачний словник української мови: в 4-х т. – К.: Аконіт, 2000.
27. Український правопис / НАН України: Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови. – К.: Наукова думка, 2015. – 288 с.
28. Українські грамоти . – Т.1. XIV в. і перша половина XV в. / В. Розов. – К., 1928.
29. *Хала В.* Осінь сипле золото: Поезії. – Тернопіль, 2011.
30. *Хала В.* Розбитими дорогами: Поезії. – Тернопіль: Терно-граф, 2013.
31. *Худаш М. Л.* Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів. Утворення від слов'янських автохтонних відкомполітичних скорочених особових власних імен. – К.: Наук. думка, 1995.
32. Щоденник Еріха Лясоти із Стеблева // Запорозька старовина. – Київ-Запоріжжя: НДІ козацтва Запорізьке відділення, 2003. – С. 222-277
33. Administrativ-Karte von den Königreichen Galizien und Lodomerien mit dem Grossherzogthume Krakau und den herzogthümern Auschwitz, Zator und Bukowina in 60 Blättern, C. R. von Kummersberg, 1:115 000. – Wien, 1855. – Bl. 23 (Olesko, Podkamień, Złoczów und Założce).
34. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardynskiego we Lwowie. – Lwów: Drukarnia Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1868-1903. – Т. I-XVII.
35. Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej wydany z zasiłkiem Akademii Umiejętności w Krakowie , [Т. 1] , Epoka przełomu z wieku XVI-ego na XVII-sty. Dział II-gi. "Ziemie Ruskie" Rzeczypospolitej , Dział opracowany przez Aleksandra Jabłonowskiego...
36. *Barącz S.* Kronika Oleska // Towarzysz duchowieństwa katolickiego. – Tarnopol: drukiem i nakładem Józefa Pawłowskiego, 1864. – Т. 1. – S. 396-504.
37. Bełzec. – <https://pl.wikipedia.org>

38. Charewiczowa Ł. Dzieje miasta Złoczowa. 1929.
39. Prochaska A. Przebaczenie królewskie ziemianom oleskim w 1431 r. // Kwartalnik historyczny. – Roczник IX. – Lwów. 1895. – S. 43-45.
40. Rys geograficzno-statystyczny złoczowskiego okręgu szkolnego wraz z dokładnym opisem poszczególnych miejscowości obu powiatów (złoczowski i brodzki) / Opracował Bronisław Sokalski. – Nakładem Towarzystwa pedagogicznego oddziału złoczowskiego. – Złoczów 1885.
41. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / pod red. Filipa Sulimierskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego. – Warszawa: nakładem Władysława Walewskiego, 1880-1902. – T. I-XV.
42. Tagebuch des Erich Lassota von Steblau. – Halle 1866.
43. Źródła dziejowe. – Warszawa: Warszawska Drukarnia Estetyczna, 1876-1915. – T. I-XXIV.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА. Квасецький А. Т. – журналіст, книговидавець, перекладач і краєзнавець (А. Діброва, А. Прибузький, Ф. С. Андрієць). Народився 11.12.1959 р. у Жуличах Золочівського р-ну Львівської області. Навчався у Жулицькій восьмирічній школі, Золочівській СШ № 2, на факультеті журналістики Львівського державного (на той час) університету імені Івана Франка (1977-1982). Працював кореспондентом, завідуючим відділу Чернівецької обласної газети «Молодий буковинець», відповідальним секретарем, редактором обласної профспілкової газети «Практика», а з 1994 р. – засновник і головний редактор еколого-краєзнавчого журналу та видавництва «Зелена Буковина».

Як журналіст широко публікувався не тільки у газетах «Молодий буковинець» і «Практика», журналі «Зелена Буковина», але й на сторінках інших обласних і загальноукраїнських видань. Автор історико-краєзнавчого нарису «Страж гора, або Сторожиха. Образки з історії Жулич», літературно-критичного дослідження «Розсипані перли і розгублені звізди Василя Пачовського», які стали основними частинами упорядкованого і відредагованого ним збірника «Жуличі. Василь Пачовський» (2013). Співавтор тримовного (українсько-англійсько-німецького) презентаційного видання «Чернівецький театр. Мрія з оксамиту та золота» (2010).

Переклав з німецької мови низку краєзнавчих видань кінця XIX – початку XX ст., що побачили світ у двомовному німецько-українському форматі під маркою «Зеленої Буковини». Серед них – «Населення Буковини» (2000), «Наш рідний край Буковини» Р. Ф. Кайдля (2002), «Буковина. Загальне краєзнавство» (2004, 2009). Друковані видання «Зеленої Буковини» відзначені нагородами українських і міжнародних книжкових виставок.

Історико-краєзнавче видання

Андрій Теофілович Квасецький

**ДАВНІ ЗГАДКИ ПРО ЖУЛИЧІ
І СУСІДНІ ПОСЕЛЕННЯ
НАД РІЧКАМИ БУГ І БЕЛЗЕЦЬ**

Історичний нарис

Редактори *В.Т. Джуран, Я.А. Квасецька*

Комп'ютерна верстка — *Й.Ф. Куриш*

Коректор *М.В. Капричук*

Підписано до друку 29.07.2016. Формат 60х84/16. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Ум. друк. арк. 4,81. Наклад 200 прим. Ціна договірна.

Друк видавництва редакції «Зелена Буковина», 58018, м. Чернівці, вул. Головна, 200.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів друкованої продукції — ДК № 563. від 10 серпня 2001 р.

